

Inkluzija djece s posebnim potrebama u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture

---

Horvat, Dino

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:508512>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju
Sveučilišni diplomski studij pedagogije (dvopredmetni)

Dino Horvat

**Inkluzija djece s posebnim potrebama u nastavi
tjelesne i zdravstvene kulture**

Diplomski rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Sveučilišni diplomski studij pedagogije (dvopredmetni)

Inkluzija djece s posebnim potrebama u nastavi tjelesne i zdravstvene
kulture

Diplomski rad

Student/ica:

Dino Horvat

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Matilda Karamatić Brčić

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Dino Horvat**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Inkluzija djece s posebnim potrebama u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. rujna 2021.

Sadržaj	
1. Uvod	6
2. Inkluzivni odgoj i obrazovanje – pojam i značenje	9
2.1. <i>Djeca s posebnim potrebama u sustavu redovne škole</i>	18
2.2. <i>Važnost sporta i tjelesne i zdravstvene kulture za djecu s posebnim potrebama</i>	22
3. Kompetencije i stavovi nastavnika u inkluzivnom obrazovanju	26
3.1. <i>Kompetencije nastavnika</i>	26
3.1.1. <i>Kompetencije za djecu s posebnim potrebama</i>	29
3.1.2. <i>Kompetencije za tjelesnu i zdravstvenu kulturu</i>	30
3.2. <i>Stavovi i uvjerenja nastavnika</i>	31
4. Prikaz relevantnih istraživanja	33
5. Prednosti i nedostaci inkluzije	36
5.1. <i>Prednosti inkluzije</i>	36
5.2. <i>Nedostaci inkluzije</i>	37
6. Zakonski akti i pod akti u inkluzivnom okruženju	39
7. Materijalno-tehnički, kadrovski i organizacijski uvjeti	41
7.1. <i>Kadrovske pretpostavke</i>	41
7.2. <i>Materijalno-tehnički uvjeti</i>	42
7.3. <i>Organizacijske pretpostavke</i>	43
8. Metodologija istraživanja	45
8.1. <i>Problem istraživanja</i>	45
8.2. <i>Predmet istraživanja</i>	45
8.3. <i>Cilj istraživanja</i>	45
8.4. <i>Zadaci istraživanja</i>	45
8.5. <i>Metode i instrumenti istraživanja</i>	46
8.6. <i>Ispitanici</i>	46
8.7. <i>Vrijeme i mjesto istraživanja</i>	47

9. Analiza i interpretacija rezultata	48
<i>9.1 Stavovi i uvjerenja nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju .....</i>	<i>49</i>
<i>9.2 Kompetencije i pripremljenost nastavnika .....</i>	<i>54</i>
<i>9.3 Materijalno-tehnički, kadrovski i organizacijski uvjeti rada te suradnja .....</i>	<i>59</i>
<i>9.4 Prednosti, prepreke i prijedlozi za poboljšanje inkluzivnog obrazovanja .....</i>	<i>64</i>
10. Zaključak	73
11. Popis literature:	75
12. Prilozi	79
13. Sažetak	81
14. Summary	82

1. Uvod

Danas, u suvremeno doba kada se promoviraju temeljna ljudska prava, a tako i prava svakog djeteta na ravnopravni odgoj i obrazovanje u kojemu se isključuje diskriminacija i projiciraju se jednake prilike bez obzira na različitost, škola kao odgojno-obrazovna ustanova predstavlja glavni temelj i obranu svakog djeteta kroz provedbu inkluzije i inkluzivne prakse.

Inkluzija i inkluzivno obrazovanje je sredstvo borbe protiv svakog isključivanja prema bilo kojoj osnovi uključujući djecu s teškoćama, talentirane učenike ili pripadnike nacionalnih manjina. Inkluzija je mrežasta forma u kojoj se svaka osoba prihvaća onakvom kakva jest, a djeca ili osobe imaju potpunu slobodu izbora međusobnog druženja, prema vlastitim interesima ili sposobnostima (Kobešćak, 2000). Inkluzija je važna za svakoga i u svim elementima života, ali posebice je važna u obrazovnom sustavu. Danas, inkluzija je veoma bitan proces koji podrazumijeva uključivanje svih učenika u nastavne i izvannastavne aktivnosti te cjelokupnu zajednicu. Maksimalno uključivanje sve djece je jedan od glavnih ciljeva modernog pristupa odgojno-obrazovnog sustava, a u tom kontekstu se na škole i sve sudionike odgojno-obrazovnog procesa stavlja velika važnost i značaj na kvalitetnu provedbu inkluzivnog obrazovanja. Poseban značaj i ulogu ovdje igraju nastavnici, stoga je njihovo viđenje, stavovi i uvjerenja o inkluzivnom odgoju i obrazovanju od krucijalne vrijednosti te će ispitivanje nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture o ovome problemu činiti glavni dio i temelj ovoga rada.

Sport i sportske aktivnosti također idu u tom smjeru imajući u vidu uključivanje svakog pojedinca u određenu tjelesnu aktivnost. U odgojno-obrazovnom kontekstu, sportske, rekreacijske i bilo koje druge fizičke aktivnosti provode se na nastavi tjelesne i zdravstvene kulture, uz određene izvannastavne aktivnosti. Tjelesna aktivnost dokazano pozitivno utječe na fizičko i mentalno zdravlje osobe. Isto tako, uključivanje u sportske aktivnosti te nastavu tjelesne i zdravstvene kulture doprinosi socijalizaciji djece, potiče na jednakost i doprinosi normalnom razvoju svih učenika. Na provedbu inkluzije u tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi imaju utjecaj svi dionici odgojno-obrazovnog sustava i brojni drugi čimbenici, no ključnu ulogu u implementaciji imaju upravo nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture. Iz tog razloga vrlo je bitno ispitati i identificirati stavove nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture o inkluziji i njenoj provedbi u nastavi što je i cilj ovog rada, obuhvaćajući sve druge elemente koji utječu na inkluziju.

Inkluzija i inkluzivno obrazovanje je uvijek bio zahtjevan i kompleksan problem, a iako nastavnici imaju veliku ulogu u tom procesu, u ovom radu ispitati će se i određene prepreke,

zakonska regulativa, materijalno-tehnički uvjeti rada i kadrovska te programska organizacija postupaka i sadržaja u provedbi inkluzije. Koliko je ova tema danas relevantna govore mnoga istraživanja na temu inkluzivnog obrazovanja, inkluzije u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture te stavovima nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture o inkluziji (Jerlinder i sur., 2009; Rekaa i sur., 2018; Horne, i sur., 2009; Combs i sur., 2010; Doulkeridou i sur., 2011; Hodge i sur., 2009; Elliott, 2008; Karamatić Brčić, Viljac, 2018; Kranjčec Mlinarić i sur., 2016) koja će se koristiti kao polazna točka, ali i kao element usporedbe u ovom diplomskom radu. Ipak, većina tih istraživanja je kvantitativnog tipa, stoga će se detaljnije i suvremenije informacije dobiti kroz provedbu polustrukturiranog intervjua. Kroz ovaj rad ispitati će se stavovi nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture o inkluziji, važnosti sporta i inkluzije, prednosti i nedostaci (prepreke) inkluzivnog načina rada, nastavnička samoprocjena kompetentnosti i pripremljenosti, individualizirani programi te opremljenost, odnosno materijalno-tehnički uvjeti rada, institucionalna podrška i kadrovski aspekt te međusobna suradnja u provedbi inkluzije iz perspektive nastavnika te njihov stručan osvrt i prijedlozi za poboljšanje inkluzije u budućnosti.

Rad će biti strukturiran na dva dijela koja su međusobno povezana kroz nekoliko cjelina. Prvi dio rada predstavlja teorijska podloga, a drugi dio je praktično istraživanje zadanoga problema. Nakon uvodnog objašnjenja problema, relevantnosti teme i promišljanja o radu, prvo poglavlje odnositi će se na pojam i značenje inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Drugo poglavlje definirati će terminološko određenje djece s posebnim potrebama uključujući orijentacijsku listu i pravilnike za rad. Nakon toga slijedi objašnjenje važnosti sporta i tjelesne i zdravstvene kulture za inkluziju djece s posebnim potrebama. Četvrto poglavlje bavi se ključnim i nužnim kompetencijama nastavnika za provedbu inkluzije. Peto poglavlje obuhvaća prikaz nekih relevantnih istraživanja za temu rada. Šesto poglavlje odnosi se na prednosti i prepreke provedbe inkluzivnog obrazovanja, a na to se nadovezuje i sedmo poglavlje o zakonskim aktima i pod aktima u inkluzivnom okruženju. Na kraju teorijske podloge objasniti će se pretpostavke za materijalno-tehničke uvjete rada uz organizacijske i kadrovske elemente u provedbi inkluzije uz kratki prikaz nekoliko primjera iz dijelova individualiziranih programa koji obuhvaćaju prilagodbu postupaka ili/i sadržaja. Nakon temeljite teorijske podloge slijedi drugi dio rada koji prezentira prikaz provedenog istraživanja i analizu istog, a iako se radi o manjem uzorku, kroz teorijski dio rada će se moći uvidjeti ključne informacije o inkluziji, dok će samo istraživanje biti detaljno opisano te obuhvatiti sve ključne stavke o provedbi inkluzije iz perspektive nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture. Završni dio rada temelji se na zaključnoj cjelini koja

ima zadaću sintetizirati i izvući određene zaključke na cjelokupnu problematiku rada. Na taj način, ovaj rad može poslužiti kao temelj i polazna točka za buduća istraživanja i unaprjeđenje inkluzije i inkluzivnog odgoja i obrazovanja u praksi.

2. Inkluzivni odgoj i obrazovanje – pojam i značenje

Danas se u obrazovanju sve češće spominje termin inkluzija, pa tako i obrazovna inkluzija odnosno inkluzivni odgoj i obrazovanje. Termin inkluzija (lat. *inclusio*) generalno opisuje radnju ili stanje uključivanja ili uključenosti nečega u određene skupine ili strukture (Hrvatska enciklopedija, 2021). Potpodručje opće pedagogije koje se bavi ovom tematikom naziva se posebna pedagogija. Posebna pedagogija uključuje odgoj u svim oblicima i stupnjevima oštećenosti te svim životnim dobima i institucijama (Bach, 2004). Kroz suvremeni napredak ljudi, demokratizacije i humanizacije, razvija se svijest o ljudskim pravima. Danas postoje brojne i značajne definicije inkluzije, no svim definicijama je zajednički dvosmjerni koncept u kojem je ključno stvarno uvažavanje različitosti kao ključnog segmenta kvalitetnog suživota svake osobe, ali i razvijanje kompetencija za život u okruženju različitosti. Tako je društveno neprihvatljiva diskriminacija na bilo kojoj osnovi, a preuzima se odgovornost i otvorenost u ponašanju prema svim marginaliziranim skupinama društva. U tom procesu, veliku važnost ima obrazovna politika što uključuje i obrazovnu inkluziju te primjenu inkluzivnog odgoja i obrazovanja u praksi.

Inkluzija je često popločena mnogim pogrešnim stavovima i predrasudama, stoga treba jasno razgraničiti što inkluzija jest, a što nije jer je to jedan od ključnih preduvjeta kvalitetne provedbe inkluzije. Inkluzija prihvaća različitosti, stvara beneficije za sve učenike, a ne samo za isključene, inkluzija se bavi djecom koja se možda osjećaju isključenom u školi te je cilj inkluzije postaviti uvjete jednakog pristupa obrazovanju ili stvoriti uvjete za posebne kategorije bez isključivanja istih. Inkluzija nije reforma samo specijalnog obrazovanja, već reforma formalnog i neformalnog obrazovnog sustava. Inkluzija ne odgovara samo prema različitostima, već poboljšanju obrazovanja za sve učenike. Inkluzija se ne odnosi na specijalne škole, već dodatnu potporu učenicima u redovnoj nastavi, pritom misleći na svu djecu, a ne samo na djecu s poteškoćama. Također, inkluzija nije prilagođavanje jednom djetetu i njegovim potrebama na štetu druge djece, stoga mora postojati balans u provedbi. Konceptualizacija inkluzije može se sažeti u 4 elementa:

1. Inkluzija je proces (stalna potraga za novim rješenjima, proces u kojem se učimo živjeti s različitostima i u kojem učimo od različitosti, postoji pozitivan stimulans),

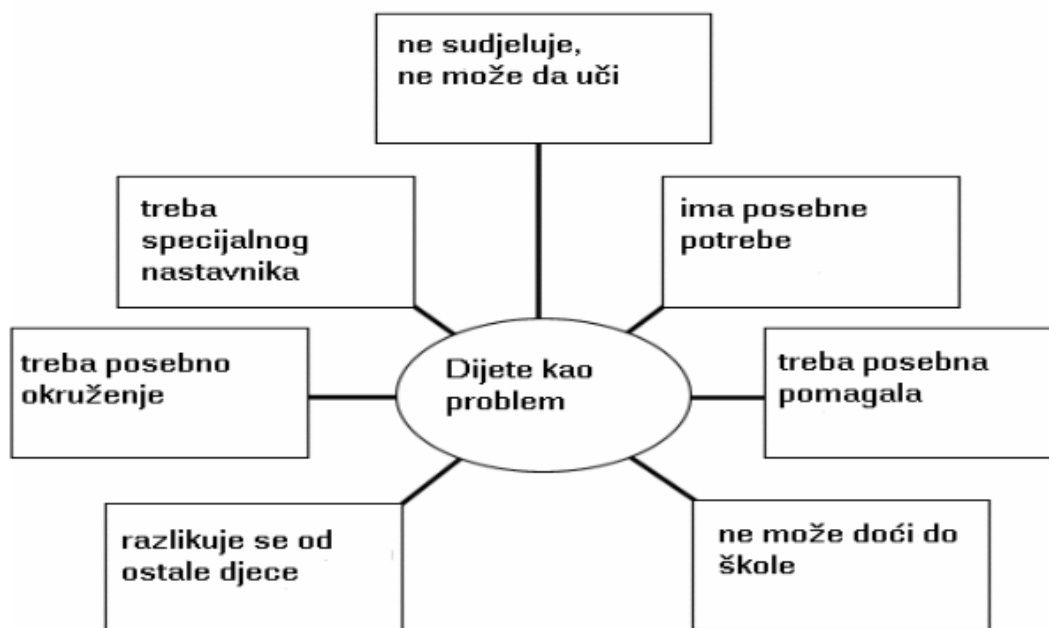
2. Inkluzija se bavi identifikacijom i sklanjanjem prepreka (informacije i edukacija koriste se kao izvori u planu za napredak i rješavanje problema),

3. Inkluzija se bavi prisutnošću, sudjelovanjem i uspjehom svih učenika (gdje se učenici školuju, koliko je kvalitetno njihovo iskustvo i obrazovanje i kakvi su rezultati učenja kroz kurikulum),

4. Inkluzija uključuje posebnu pažnju usmjerenu na grupe učenika koji mogu biti marginalizirani, isključeni ili ispodprosječnog uspjeha; ovo uključuje moralnu dužnost da se takve skupine učenika posebno prate i da se na vrijeme poduzmu potrebni koraci za njihovu prisutnost, participaciju i uspjeh u odgojno-obrazovnom sustavu (UNESCO, 2005).

Važno je napomenuti kako inkluzija nije isto što i integracija, već je inkluzija proširenje i produbljenje integracije koja je uvedena kao koncept i zakonska regulativa 60.-ih i 70.-ih godina prošlog stoljeća. Integracija je preteča inkluzije, a podrazumijeva uključivanje djece s manjim teškoćama u redovan sustav odgoja i obrazovanja (Kobešćak, 2000). Integracija ima za zadaću istaknuti prava na obrazovanje i uključivanje djece s teškoćama u razvoju u redovno školovanje uz promjenu sustava specijalnih škola. U Hrvatskoj postoji potpuna (uključivanje učenika u redoviti razred po redovitom ili posebno prilagođenom programu) i djelomična integracija (uključivanje učenika tako da se dio nastave odvija u redovitom razredu, a dio se odvija u posebnom razrednom odjelu). Važno je naglasiti kako je prema ovom konceptu integracije uspješnost uvelike ovisila o samom djetetu i njegovoj sposobnosti uključivanja u redovito obrazovanje (Karamatić Brčić, 2011 navedeno u Vislie, 2003). Na dijete se gleda kao na problem, dijete se pokušava pridodati u obrazovni sustav i prilagoditi ga se postojećem sustavu. Tako primjerice, u integraciji dijete treba specijalnog nastavnika, posebno okruženje, posebna pomagala, razlikuje se od ostale djece, ne sudjeluje ravnopravno i tako dalje. Navedeno se može iščitati iz *Slika 1.* (Cerić, 2004). Ipak, ove smjernice, zadaće i ciljevi integracije uvelike su pomogle te na neki način prethodile razvijanju inkluzije i inkluzivnog odgoja i obrazovanja kakvog danas poznajemo i čemu težimo u cjelokupnom sustavu odgoja i obrazovanja.

Integrirano obrazovanje

Slika 1. Integrirano obrazovanje. Cerić, 2004

Inkluzija je holistički proces kojim se djeca s posebnim potrebama i djeca bez njih iste kronološke dobi stavljaju u istu sredinu radi zajedničke igre i druženja. Inkluzija podrazumijeva „umreženje“ u kojemu se poštuje individualnost svakog djeteta, njegova različitost i osobnost. Svako dijete se prihvaća upravo onakvim kakvo ono jest, a djeca ili osobe imaju potpuno pravo i slobodu izbora međusobnog druženja ovisno o vlastitim interesima i sposobnostima (Kobešćak, 2000). Kroz inkluziju se dijete uključuje i obuhvaća, odnosno prihvaća onakvim kakvo ono jest. Inkluzivno obrazovanje skreće pažnju na obrazovni sustav (kao problem), to jest smatra se kako je potrebno mijenjati postojeće tretiranje odgojno-obrazovnog sustava prema djetetu. Tako se primjerice važnost stavlja na stav nastavnika, (ne)uključenost roditelja, nedostatak nastavnih pomagala, loša kvaliteta poduke, nedostatna podrška školskih institucija i nastavnika i ostalo. Detaljniji prikaz vidljiv je na *Slika 2.* (Cerić, 2004). Za razliku od integriranog obrazovanja, inkluzivno obrazovanje se smatra puno širim pojmom u koji su uključeni svi sudionici odgojno – obrazovnog procesa. U inkluzivno obrazovanje uključujemo djecu s teškoćama, ali i darovitu djecu, manjine i sve ostale marginalizirane skupine o kojima će detaljnije biti riječi u idućem poglavlju. Cilj inkluzivnog odgoja i obrazovanja nije samo uključiti dijete u redovni sustav školovanja, već osigurati i pripremiti materijalno-tehničke uvjete rada uz kadrovsku i organizacijsku spremnost koja uključuje prilagodbu postupaka ili/i

sadržaja u radu. Na taj način se sustav prilagođava potrebama djeteta tako da svako dijete ima pravo i mogućnosti ravnopravno sudjelovati u obrazovanju. Neke od sastavnica inkluzivnog obrazovanja jesu: uvažavanje svih učenika te nastavnog i školskog osoblja na jednaki način, sudjelovanje svih učenika, savladavanje prepreka u učenju, razvijanje suradnje, mijenjanje politike, prakse i kulture u školama tako da pogoduju svim učenicima, različitosti se postavljaju kao prednost, a ne prepreka, spoznaja kako je inkluzivno obrazovanje samo jedan aspekt inkluzije u društvu (Karamatić Brčić, 2011 navedeno u Booth. Ainscow, 2002). Ovakav pogled na inkluzivno obrazovanje predstavlja veliki napredak spram koncepta integracije jer u ovom sustavu sudjeluju svi, a kako se mijenja odgojno-obrazovni sustav, tako se mijenja i cjelokupno društvo i zajednica.

Slika 2. Inkluzivno obrazovanje. Cerić, 2004

Obrazovna inkluzija najčešće se povezuje s cjelokupnim terminom inkluzije, iako je ona samo jedan dio inkluzije. Ipak, obrazovna inkluzija ima ogroman značaj i utjecaj u pedagoškom, ali i društvenom kontekstu kada je riječ o provedbi inkluzije. Obrazovna inkluzija podrazumijeva kako je redovno školovanje pravo svakog čovjeka, uz pravo na obrazovanje, ali to ne znači da su svi ljudi jednaki, već da svi imaju jednako pravo uključenosti u odgojno-obrazovni sustav. Obrazovna inkluzija specifična je po tome što je ona prožeta kroz razne obrazovne politike i nacionalne kurikulume diljem svijeta koje su doprinijele i dalje doprinose

razvoju inkluzije i uključenosti svih u škole. Institucionalna podrška ovdje igra veliku ulogu u smanjenju razlika kroz posebno osmišljene odgojno-obrazovne mjere te prilagođavanje postupaka i sadržaja u radu. Možemo reći kako je inkluzivno obrazovanje „jedan aspekt društvene inkluzije sa značenjem najvažnijeg oblika društvene jednakosti i prihvatljivosti, a koji reprezentira obrazovanje s usmjerenošću na obrazovne zahtjeve i potrebe svih, djece i odraslih, s posebnom usmjerenošću na one koji su podložni socijalnoj isključenosti, izloženi socijalnoj marginalizaciji, a time obespravljeni i ranjivi.“ (Karamatić Brčić, 2011: 39 navedeno u Margaritoiu, 2010). Kvalitetna provedba obrazovne inkluzije te primjena inkluzivnog obrazovanja imati će enorman utjecaj na društvo u cjelini. Mijenjanjem stavova i uvjerenja ljudi, uz institucionalnu podršku, dobru programsku i kadrovsku organizaciju te poboljšanje materijalno-tehničkih uvjeta rada, uz odgovarajuću zakonsku regulativu mogu se postići značajne promjene u svijetu kada je riječ o uključivanju svih.

Ono što je nužno detaljnije prikazati kada je riječ o inkluzivnom obrazovanju je njeno prožimanje kroz svjetske i europske vlade, politike i nacionalne kurikulume koji za cilj imaju stvaranje inkluzivnih škola i odgojno-obrazovnih programa koji će omogućiti jednak pristup obrazovanja za sve učenike. Odgojno-obrazovni sustav se tako prilagođava djeci i skladno s time definira nove metode i oblike rada koji djecu stavljaju u prvi plan. Zakonski akti i pod akti kada je riječ o provedbi inkluzije imati će svoje zasebno poglavlje u ovome radu, a u sljedećem poglavlju značajnije ćemo se dotaknuti određenih dokumenata i konvencija kada bude riječi o djeci s posebnim potrebama, no ipak je važno spomenuti određene međunarodne dokumente i konvencije o ljudskim pravima na kojima se temelji cjelokupno inkluzivno obrazovanje kroz društvene i pedagoške dimenzije. Kronološki prikaz dokumenata:

- 1948. godine održana je *Deklaracija o ljudskim pravima* koja garantira pravo na besplatno osnovno obrazovanje za svu djecu. Ovo je i temelj inkluzivnog obrazovanja, osnovnoškolsko obrazovanje postaje obvezno, a promiču se i sve pozitivne ljudske vrijednosti (tolerancija, prijateljstvo, razumijevanje, razvoj čovjeka) (Education for All, 2005),
- 1989. godine održana je *Konvencija UN-a o pravima djeteta* prema kojoj se definira pravo na temeljno obrazovanje sve djece bez obzira na različitosti kroz četiri ključna načela: nulta diskriminacija, najbolji interesi za dijete, pravo na život, preživljavanje i razvoj i pravo djece da izraze svoje stavove u svemu što ih se dotiče i da se to uzme u obzir, dijete postaje aktivni sudionik u vlastitom učenju, a poštuju se i njihova prava i potrebe (Education for All, 2005).

- 1990. godine održana je *Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve* u Jomtien, gdje je prvi puta definirano besplatno obrazovanje za sve – djecu i odrasle, a time se štuje pravo na obrazovanje – temeljno ljudsko pravo. Navodi se još kako nemaju obrazovni sustavi pravo na određenu vrstu djece, već se moraju prilagoditi potrebama djece, od koje svako ima pravo na obrazovanje (UNESCO, 2006 navedeno u Lindqvist, 1994).
- 1993. godine u okviru UN-ovih standardnih pravila promiče se *Jednakost prilika za osobe s teškoćama u razvoju* (Pravilo 6). Ovaj dokument teži jednakim obrazovnim prilikama za svu djecu i njihovu uključenost u sustav redovnog školovanja,
- 1994. godine održana je *Izjava u Salamanci i Okvir za akciju* u kojoj se donosi odluka o uključivanju sve djece u obrazovni sustav bez obzira na njihovo fizičko, emocionalno, socijalno, jezično ili drugo stanje.
- 2000. godine na *Svjetskom obrazovnom forumu* realiziran je *Okvir za akciju* u kojem je cilj da sva djeca imaju pristup na potpuno besplatno i obvezno obrazovanje.
- 2001. godine prihvaćena je studija *O pravu na obrazovanje za osobe s invaliditetom: prema inkluziji*, a ovo je dodatan korak u promoviranju inkluzije i podizanju svijesti za kvalitetniju provedbu inkluzivnog obrazovanja,
- 2008. godine prihvaćena je UN-ova *Konvencija o pravima za osobe s invaliditetom* koja promovira društvenu inkluziju kao temelj društvene jednakosti (Karamatić Brčić, 2011: 40 navedeno u *Guidelines for Inclusion*, 2005: 14)

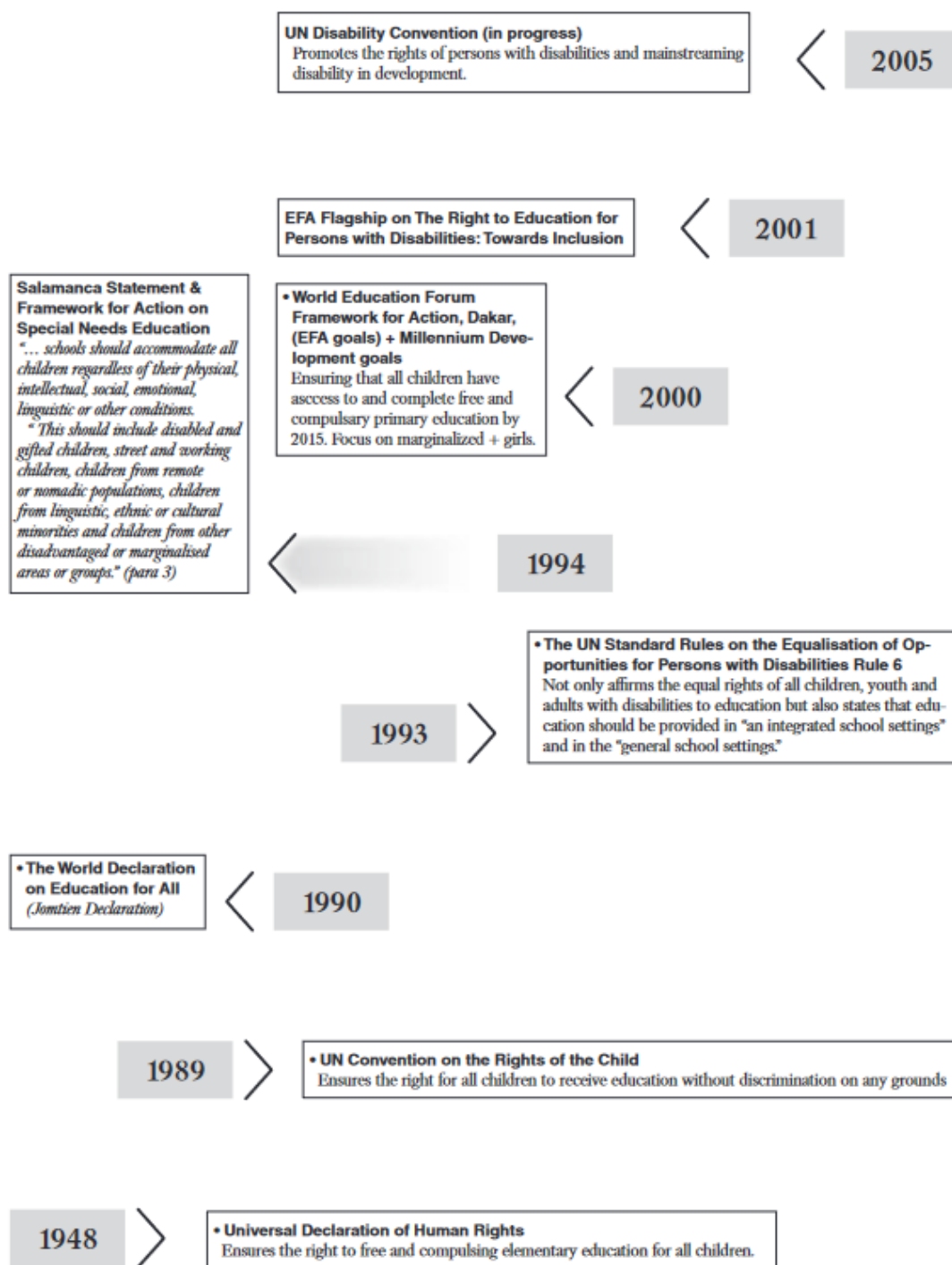
Ovo su samo neki od najvažnijih međunarodnih dokumenata kada je riječ o inkluzivnom odgoju i obrazovanju te pravima djece, a isti su slikovito prikazani i na *Slika 3.* (*Guidelines For Inclusion*, 2005). Ovdje valja istaknuti *Izjavu u Salamanci i Okvir za akciju* kao jednu od najvažnijih kada je riječ o inkluzivnom obrazovanju. Detaljnije o ovom dokumentu biti će riječi u idućem poglavlju kada jasnije definiramo tko su zapravo *djeca s posebnim potrebama*. Nakon svega navedenog sada možemo izdvojiti neke od izgrađenih i razrađenih definicija inkluzivnog odgoja i obrazovanja te inkluzivne škole koja usmjerava i izgrađuje mlade ljude:

„Inkluzivno obrazovanje se odnosi na praksu uključivanja svih učenika – bez obzira na talent, poteškoću, socio-ekonomski status, ili porijeklo – u redovne škole i razrede gdje je moguće odgovoriti na sve njihove individualne potrebe“ (Cerić, 2004: 2 navedeno u Karagiannis i sur., 2000),

„Inkluzivna škola je mjesto gdje svako pripada, svako je prihvaćen, podržava i biva podržavan od strane svojih vršnjaka i drugih članova školske zajednice kako bi se izašlo u susret njegovim obrazovnim potrebama“ (Cerić, 2004: 2 navedeno u Stainback i Stainback, 1990).

Figure 1.1: The Rights Framework for Inclusion

14

Slika 3. Okvir prava za inkluziju. Guidelines for Inclusion, 2005

Suma summarum, obrazovna inkluzija u školama ima zadatak uvođenja novog pogleda na obrazovanje, primjenu novih metoda poučavanja i oblika rada kako bi se ispunili zadaci uključivanja sve djece u nastavu i kako bi se sustav prilagodio potrebama djeteta. Ipak, za uspješnu provedbu obrazovne inkluzije važno je ne samo uključivanje te djece i njihove interakcije s ostalom djecom kao što je isticano u obrazovnoj inkluziji, već i podizanje kolektivne svijesti svih ljudi, a posebice nastavnog osoblja kada je riječ o potrebama i mogućnostima djece s posebnim potrebama. Preduvjet za uspješnu provedbu inkluzije u školi jest mijenjanje stavova, uvjerenja i gledanja na različitost kao na prednost kako kod nastavnika tako i kod svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Na taj način će odgojno-obrazovni sustav doći do puno veće razine uspješnosti kada je riječ o provedbi obrazovne politike jer isključivanje djece s posebnim potrebama i određene predrasude te stavovi nisu urođeni, već naučeni i zato su potrebne promjene i edukacija ponajviše, a važno je i učenje kroz iskustvo i rad. Prvi i najvažniji korak u mijenjanju stavova i uvjerenja o djeci s posebnim potrebama je njihovo uključivanje u redovnu nastavu kroz proces inkluzije, što se kroz dosadašnje iskustvo pokazalo kao nešto vrlo pozitivno za sve koji su uključeni (Cvetko i sur., 2000 navedeno u Tedorović, 1997). „Obrazovna inkluzija u provedbi na razini školske prakse pretpostavlja mijenjanje organizacije rada škola s posebnim naglaskom na promjene u organizaciji nastave i učenja, te primjenu inkluzivnog obrazovanja, to jest stjecanja znanja, razvijanja vještina i sposobnosti te stavova o svim vrstama različitosti i njihovom spoju u vrijednosti čovjeka i ljudskog dostojanstva.“ (Vican, Karamatić Brčić, 2013: 55). Ovo nam govori kako bez obzira na razne kompetencije nastavnika i ostalih sudionika odgojno-obrazovnog procesa, prvenstveno je najbitnije mijenjati kolektivnu svijest u društvu te tako početi prihvaćati različitosti kao prednost i kao nešto pozitivno što treba uključiti te biti prihvaćeno od strane cijele zajednice.

Sve navedeno ukazuje na kompleksnost pojma i značenja obrazovne inkluzije i inkluzivnog odgoja i obrazovanja koje se prožima kroz sve elemente odgojno-obrazovnog sustava i u kojem sudjeluju nastavnici, stručni suradnici, roditelji i šira zajednica, ali i europske i svjetske politike, uz značajan nacionalnih kurikuluma, individualnih programa, zakonodavnih odredbi, dokumenata i ostalih elemenata. Ipak, kao što je i ranije navedeno, direktan, svrhovit i krajnji utjecaj imaju i provode sami nastavnici i zbog tog razloga su vrlo važni njihovi stavovi i uvjerenja o inkluzivnom odgoju i obrazovanju kako za sadašnjost tako i za budućnost provedbe inkluzije u školama, ali i cjelokupnom društvu.

2.1. Djeca s posebnim potrebama u sustavu redovne škole

Kada govorimo o inkluziji te inkluzivnom odgoju i obrazovanju, nužno je precizno definirati tko su zapravo *djeca s posebnim potrebama*, odnosno koje su to marginalizirane skupine koje su posebno zahvaćene inkluzijom. Kroz prošlost su takva djeca često bila izdvojena, izrugivana i izložena imenima koja su stavljala na naglasak njihovu teškoću. Danas kada se na tu različitost gleda kao na prednost, a fokus je stavljen na djetetu kao individui sa svim njegovim/njezinim pravima i mogućnostima, dolazimo do općeprihvaćenog izraza *djeca s posebnim obrazovnim potrebama* ili jednostavnije, *djeca s posebnim potrebama*.

Međunarodni dokument koji je izrazito bitan u ovom kontekstu je *Izjava u Salamanci i Okvir za akciju* (UNESCO, 1994) koji je ranije spomenut u ovome radu. U ovom dokumentu potvrđena je i obnovljena *Deklaracija o ljudskim pravima* iz 1948. godine te *Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve* u Jomtienu iz 1990. Tada, 1994., 92 vlade i 25 internacionalnih organizacija formiralo je *Svjetsku konferenciju o Obrazovanju djece s posebnim potrebama (Special Needs Education)* gdje je prepoznata potreba i žurnost u provedbi obrazovanja za svu djecu, mlade i odrasle s posebnim obrazovnim potrebama u redovitom obrazovanju. Iz ovog dokumenta proizlazi da inkluzija postaje norma za svaki odgojno-obrazovni sustav i svaku školsku instituciju.

Neke od najbitnijih točaka koje proizlaze iz ovog dokumenta (*Izjava u Salamanci i Okvir za Akciju*, UNESCO, 1994) jesu:

- Svako dijete ima osnovno pravo na obrazovanje i mora mu se pružiti prilika da ostvari i održi prihvatljivu razinu učenja
- Svako dijete posjeduje jedinstvene karakteristike, interese, sposobnosti i obrazovne potrebe
- Obrazovni sustavi bi trebali biti oblikovani, a obrazovni programi implementirani tako da uzimaju u obzir široku paletu raznolikosti tih karakteristika i potreba
- Oni s posebnim obrazovnim potrebama moraju imati pristup redovnim školama i nastavu, a na školama je da se prilagode njihovim potrebama s pedagogijom usmjerenom na dijete.
- Redovne škole s inkluzivnim pristupom su najefikasnije sredstvo borbe protiv diskriminacije i predrasuda, stvarajući dobrodošlu zajednicu, gradeći inkluzivno društvo i provodeći obrazovanje za sve; također, pruža se kvalitetno obrazovanje svakome djetetu, a poboljšava se i efikasnost i isplativost cijelog obrazovnog sustava (UNESCO, 1994: vii, par.2).

Možda i najvažnija stavka ovog dokumenta jest vodeće načelo ovog okvira, a to je da škole trebaju prihvatiti i prilagoditi se svakome djetetu bez obzira na njihove fizičke, intelektualne, socijalne, emocionalne, lingvističke ili druge teškoće. Kada govorimo o djeci s posebnim obrazovnim potrebama, to uključuje djecu s teškoćama, darovitu djecu, djecu s ulice, djecu koja rade, djecu iz udaljenih nomadskih populacija, djecu iz jezičnih, etničkih ili kulturnih manjina i djecu iz drugih grupa u nepovoljnom položaju ili marginaliziranih skupina. Ovakvi uvjeti i rad s ovakvom djecom donosi razne izazove za obrazovni sustav. Dakle, termin *djeca s posebnim obrazovnim potrebama*, odnosi se na svu djecu i mlade čije potrebe proizlaze iz invaliditeta ili poteškoća u učenju (UNESCO, 1994). Ovdje ponovno vidimo kompleksnost pojma inkluzivnog odgoja i obrazovanja, ali isto tako i pojma *djeca s posebnim potrebama* što je širi pojam od *djece s teškoćama u razvoju*. Isto tako, vidljivo je kako inkluzija može ponuditi odgovore na izazove uključivanja sve djece u obrazovanje, pa tako i djece s posebnim potrebama. Međutim, vrlo je bitna sama edukacija, poznavanje što je točno inkluzija i koga ona obuhvaća te samo uključivanje i prihvaćanje sve djece u redovitu nastavu jer će se jedino tako suzbiti predrasude i poštovati ljudsko pravo na jednako obrazovanje za sve.

U Hrvatskoj je također podržana i potpisana UN-ova *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom* i UNESCO-va *Konvencija o pravima djeteta* te se kroz te dokumente pokušava doći do kvalitetnog inkluzivnog odgoja i obrazovanja. U Hrvatskoj se još kroz prošlo stoljeće spominjala i podržavala obrazovna integracija, no sada se sve češće mogu čuti pojmovi poput *obrazovne inkluzije* i *inkluzivnog odgoja i obrazovanja*, a podiže se svijest o inkluziji i cijelom procesu takvog obrazovanja.

Kada govorimo o djeci s posebnim potrebama, u Hrvatskoj se spominje termin: *djeca s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama* što uključuje darovitu djecu i učenike s teškoćama (Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, 2008). Prema istom zakonu u čl. 65 učenici s teškoćama podijeljeni su u 3 skupine: 1) učenici s teškoćama u razvoju, 2) učenici s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima, 3) učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima. U kontekstu Hrvatske, ovdje su najčešće uključene još i nacionalne manjine, učenici nižeg socio-ekonomskog statusa, manje talentirani učenici za sport i ostalo.

Prema Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (2015) kroz članke 1-6, utvrđene su sve vrste teškoća učenika koji ostvaruju pravo na primjerene programe školovanja i primjerene oblike pomoći školovanja. Ti programi ostvaruju se uz programsku i profesionalnu potporu te pedagoško-didaktičku

prilagodbu koju mora omogućiti svaka škola (čl.1.) Ovakvim načinom rada podržava se inkluzivno obrazovanje, a različitost učenika se prihvaća, maksimalno mu se izlazi u susret i osiguravaju se svi potrebni uvjeti kako bi svako dijete imalo pravo na obrazovanje te doseglo i iskoristilo maksimum vlastitih mogućnosti kroz obrazovanje. U svrhu što pravilnijeg definiranja teškoće učenika i jasnijoj odredbi prilagodbe i stručne pomoći te kreiranja individualiziranih programa, stvorena je orijentacijska lista vrsta teškoća koja se sastoji od 7 skupina. Prema orijentacijskoj listi, skupine vrsta teškoća jesu: 1) oštećenja vida, 2) oštećenja sluha, 3) oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju, 4) oštećenja organa i organskih sustava, 5) intelektualne teškoće, 6) poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja i 7) postojanje više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju (čl. 2). Postoje još detaljnije podskupine ovog popisa, no njihovo podrobnije opisivanje prekoračilo bi i izašlo iz okvira teme ovog diplomskog rada.

Sada kada smo jasno definirali tko su djeca s posebnim potrebama, treba još navesti njihova prava kada je riječ o programskoj potpori, odnosno različitih vrsta primjerenih programa odgoja i obrazovanja. Tako kroz primjerene programe imamo (čl. 3.):

- 1) Redoviti program uz individualizirane postupke
- 2) Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke
- 3) Posebni program uz individualizirane postupke
- 4) Posebni programi uz stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada uz individualizirane postupke

Ovdje nas posebno zanimaju 1) i 2) gdje govorimo o uključivanju djece s posebnim potrebama u redovitu nastavu. Redoviti program uz individualizirane postupke određuje se s obzirom na vrstu teškoće gdje se zbog specifičnosti u funkcioniranju prilagođavaju određeni postupci (aktivnosti) u nastavi, no sadržajno sve ostaje isto. Program se individualizira s obzirom na: samostalnost učenika, vrijeme rada, metode rada, aktivnost učenika, provjeravanje vještina, didaktička sredstva za rad te praćenje i vrednovanje postignuća, a provode ga nastavnici koji najčešće i izrađuju individualizirane programe uz stručnu pomoć i informacije koje posjeduju o određenom učeniku (čl. 5.).

Redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke također se određuje učenicima s obzirom na vrstu teškoće koji zbog specifičnosti u funkcioniranju zahtijevaju prilagodbu i aktivnost i sadržaja, odnosno metodička prilagodba. Najčešće se tu radi o smanjivanju opsega nastavnih sadržaja, do najniže razine usvojenosti obrazovnih postignuća, no iznad razine posebnog programa. Program provode nastavnici, a za jedan i drugi program

potrebna je medicinska dokumentacija kako bi se odredila vrsta teškoće i mogućnosti učenika te se shodno tome prilagodili postupci ili/i sadržaji u radu (čl. 6.)

Inkluzija je holistički proces koji zahtijeva promjenu obrazovnog sustava na svim razinama. Kao što je ranije navedeno, djeca s posebnim potrebama često su u prošlosti bila stigmatizirana, izdvojena i naglašena je bila njihova poteškoća ili nedostatak nečega. Najvažnije je mijenjanje stavova i uvjerenja prema takvoj djeci i njihovo uključivanje u redovitu nastavu te podizanje svijesti o inkluziji kako bi se smanjile predrasude i diskriminacija. Prepreke koje se moraju savladati jesu postojeći stavovi i uvjerenja, nedostatak razumijevanja, nedostatak potrebnih vještina i edukacije, nedostatak resursa i kvalitetnih materijalno-tehničkih uvjeta rada te neprikladne organizacije i kadrovske strukture, odnosno stručne pomoći u radu (UNESCO, 2006). Inkluzija je proces koji nikada ne prestaje te zahtijeva maksimalan trud svih sudionika, ali donosi direktne beneficije djeci, pospješuje uključivanje svih, smanjuje diskriminaciju ljudi, pomaže u edukaciji, razumijevanju i većoj senzibilnosti, a kroz taj proces osnažuje se cjelokupni obrazovni sustav.

Ključni igrači u procesu inkluzije su nastavnici, roditelji, zajednice, školski suradnici, planeri kurikuluma, institucije za praksu i poduzetnici u obrazovanju. Uži krug (nastavnici, zajednice i roditelji) su stubovi promocije inkluzije u kojemu je nužno prihvatiti i promovirati različitost i preuzeti aktivnu ulogu u životu učenika kako u školi, tako i izvan nje. Suradnja nastavnika, roditelja, drugih učenika i društva je nešto što mora dobro funkcionirati za postizanje optimalnih uvjeta za učenje i uključenost svake osobe.

Od svih navedenih čimbenika, nastavnici imaju možda i najvažniju ulogu u inkluzivnom obrazovanju i obrazovnoj inkluziji. Njihov zadatak je prihvatiti i uključiti svu djecu, educirati se o svim poteškoćama i potencijalno marginaliziranim skupinama te kroz suradnju sa stručnim suradnicima i roditeljima izraditi individualizirani program za dijete s posebnim potrebama. Također, moraju biti izuzetno senzibilni te uložiti maksimalan trud i pristup prema svakome djetetu kako bi svi imali jednako pravo na kvalitetno obrazovanje, a gdje je to nužno moraju imati poseban metodički pristup, odnosno prilagoditi postupke ili/i sadržaje za određenog učenika. Nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture, zbog specifičnosti tog predmeta još češće moraju individualizirano pristupiti svakome djetetu, a posebice djeci s teškoćama te pronaći način kako uključiti sve u nastavu tjelesne i zdravstvene kulture. Stoga, njihove kompetencije i uključenost u cjeloživotno učenje izuzetno su važni. Sport, pa tako i tjelesna i zdravstvena kultura bitni su za svu djecu, a posebno za djecu s posebnim potrebama. U sportu svi ljudi mogu biti jednaki, svi mogu sudjelovati, socijalizirati se, razvijati motoriku, poboljšati psihičko i

fizičko zdravlje te biti dio kolektiva, bez obzira na sposobnosti, vještine ili teškoće. Sportom se svi mogu baviti i stoga je tjelesna i zdravstvena kultura važan čimbenik u promociji inkluzije i prihvaćanju djece s posebnim potrebama na svim razinama društva.

2.2. Važnost sporta i tjelesne i zdravstvene kulture za djecu s posebnim potrebama

Sport, pa tako i tjelesna i zdravstvena kultura imaju veliki potencijal da uključe i pozitivno utječu na učenike svih dobnih skupina, mlade i odrasle. Sport ne diskriminira, a pruža svima jednaku priliku za sudjelovanje. U sportu se svatko može pronaći, od raznih igri, gimnastike, plesanja, plivanja, nogometa, atletike i ostalih nastavnih i izvannastavnih aktivnosti koje također mogu biti prilagođene svim potrebama djeteta. U Hrvatskoj je nacionalnim kurikulumom propisano 2 sata tjelesne i zdravstvene kulture tjedno, iako se mnogi zalažu kako bi to trebalo biti povećano, a većina mladih trenira ili je isprobalo trenirati barem jedan sport kroz školsko obrazovanje ili izvan njega.

Sport pozitivno utječe na sve ljude, a posebice na djecu s posebnim potrebama kojima je kretanje izuzetno važno. Nekim učenicima je tjelesna i zdravstvena kultura jedina prilika za pravilno i kvalitetno vježbanje, kretanje ili rekreativno bavljenje sportom, stoga je nužno uključiti svakog učenika, prilagoditi postupke ili/i sadržaj i učiniti taj sat korisnim i zadovoljavajućim, što je velika odgovornost za nastavnike tjelesne i zdravstvene kulture. Sport je izuzetno bitan za motoriku djece, ali isto tako i socijalizaciju, druženje te osjećaj pripadnosti. Mladi kroz sport uče poštovati vlastito i tuđe tijelo, razvijaju samopouzdanje i vlastitu vrijednost, toleranciju prema drugima, poštovanje te timski rad. U sportu se također uče i vrijedne životne lekcije, kako prihvatiti poraz, ali isto tako ostati ponizan u pobjedi. Ljudi izgrađuju karakter i osjećaju se fizički i psihički bolje i ispunjenije nakon rekreacije.

Postoje i točno određena područja na koje fizička aktivnost pozitivno utječe, a to su:

Fizičko zdravlje – *Svjetska zdravstvena organizacija* (Bailey, 2005 navedeno u WHO, 1995) ističe kako redovita fizička aktivnost povećava kvalitetu života i smanjuje rizik od raznih bolesti. Kod djece, bavljenje sportom pomaže na 2 načina. Prvo, smanjuje razvijanje bolesti u djetinjstvu, a, drugo, reducira rizik od pojave raznih kroničnih bolesti kasnije u životu (Bailey, 2005 navedeno u Sallis, Owen, 1999). Također, pomaže u smanjenju pretilosti koji je danas rastući problem u svim zemljama svijeta pa tako i u Hrvatskoj.

Mentalno zdravlje – Kretanje i bavljenje sportom pozitivno utječe na psihičko stanje mladih. Sportom se podiže samopouzdanje, razvija timski duh, smanjuje stres, anksioznost i

depresija te tako pridonosi mentalnom zdravlju osobe (Bailey, 2005 navedeno u Sallis, Owen, 1999).

Kognitivni i akademski razvoj – Fizička aktivnost pomaže i na akademskim poljima jer kada se krećemo, krv brže dolazi do mozga, te tako učenici bolje uče i lakše rješavaju određene zadatke i probleme s kojima se susreću (Bailey, 2005 navedeno u Hills, 1998). Razvijaju se kognitivne i socijalne vještine.

Smanjenje kriminala – Naravno da sport sam po sebi ne može direktno utjecati na smanjenje kriminala, međutim istraživanje u Engleskoj pokazalo je kako postoje određeni programi za delikvente koji kroz sport mijenjaju njihov karakter (Bailey, 2005 navedeno u Taylor i sur., 1999). Mladi koji se uključe u ovakve programe osjećaju se bolje, smanjuje im se antisocijalno ponašanje, shvaćaju pojam odgovornosti i kroz zajedničke aktivnosti mijenjaju pogled na svijet i društvo u kojem žive.

Smanjenje neodlučnosti i nezadovoljstva – Sport dokazano smanjuje osjećaj nezadovoljstva kod učenika. Timska igra uči ih odgovornosti i donošenju odluka, dok timski trofeji dovode do zadovoljstva postignutim uspjehom (Bailey, 2005 navedeno u DCMS, 1999).

Važno je napomenuti kako je ovo sve individualno, pa tako i sport može imati različite efekte kod različitih ljudi. Najvažniji je utjecaj nastavnika te ostalih suradnika na učenike jer su oni ključan faktor u odgoju i prenošenju znanja na mlade. Isto tako, na nastavnicima je najveća odgovornost da uključe svu djecu u aktivnosti i maksimalno im prilagode sve potrebne uvjete.

Bavljenje sportom strahovito pozitivno utječe na djecu s posebnim potrebama i doprinosi njihovoj socijalnoj inkluziji u širu društvenu zajednicu. Tu različitost i jedinstvenost treba gledati kao prednost, a pozitivni učinci vidljivi su ne samo na djetetu, već i na kompletnom ugledu društva i zajednice. Kada pričamo o osobama s invaliditetom, danas u sport nisu uključeni samo terapijski ili rekreativno, već imaju priliku nastupati na olimpijskim natjecanjima. Tako imamo, Olimpijske igre gluhih, Specijalna olimpijada (intelektualna oštećenja) i Paraolimpijske igre kao globalno poznato i međunarodno priznato sportsko natjecanje. U Hrvatskoj danas imamo puno talentiranih mladih ljudi koji svake Paraolimpijske igre osvajaju medalje i obaraju rekorde. Na ovaj način uvelike se smanjila diskriminacija i predrasude, sve osobe imaju priliku natjecati se i biti priznati u svijetu, a kroz mnoge pozitivne slike i priče, djeca i odrasli s posebnim potrebama uključeni su u sve sfere normalnog života te imaju jednaka ljudska prava i sudjelovanje u sportu.

Kada je riječ o pozitivnim utjecajima inkluzije djece s posebnim potrebama, dolazimo do dva bitna zaključka. Prvo, sport, pa tako i tjelesna i zdravstvena kultura mijenjaju mišljenje

i stav ljudi i društvene zajednice prema djeci s posebnim potrebama, gdje se jasno vidi da i te osobe sve mogu raditi ravnopravno. Drugo, dolazi do porasta samopouzdanja same osobe i gledanja na sebe na drugačiji način, gdje djeca s posebnim potrebama dolaze do saznanja da mogu sve postići uz puno truda i rada. Promjena javnog mišljenja prema djeci s posebnim potrebama potiče pozitivne stavove, uklanja diskriminaciju i odvajanje te smanjuje negativnosti. Sport iznosi prednosti i potencijale osobe s poteškoćama i stavlja se pogled na samu osobu, a ne na njenu invalidnost. Promjena stava samih osoba doprinosi njihovom uključenju u društvo i normalan život. Kroz sport, te osobe grade sebe kao osobu, stječu prijatelje, postaju samostalniji što im pomaže prvo kroz školovanje, a zatim i kroz traženje posla, te postižu stvari koje su sami mislili da su nemogući. Sport ne doprinosi razvoju i integraciji same osobe, već pomaže i cijeloj zajednici, a učinci su uvijek pozitivni.

Zasada ne postoje sigurni procesi koji bi uključili svu djecu i mlade u sport, ali postoje određene smjernice i zahtjevi. Prvo, sport mora biti pristupačan svima kako bi mogli sudjelovati i kako bi se putem njega provela socijalna inkluzija, bez ovoga, nemoguće je bilo što započeti. Drugo, potrebno je uključenje i dozvola određenih institucija i zakonskih regulativa. Treće, potrebno je obrazovati ljude i stvoriti određene individualizirane programe kroz koje će mladi graditi samopouzdanje i osjećati se prihvaćenima. Na kraju, sve ove smjernice i sportski programi moraju imati dobro vodstvo, po mogućnosti i lokalnu potporu kako bi se najefektivnije izvelo sve što je planirano (Ohtake, 2004). U Hrvatskoj je sport dosta dobro zastupljen, no uvijek se više pažnje usmjerava na darovitu djecu, a manje prilike se daje ostalima. Zakoni i zakonska regulativa dobro je posložena, no sustav često zakaže zbog još uvijek nedovoljno razvijene svijesti o inkluziji. Često nam nedostaju individualizirani programi, što je najčešće na samom nastavniku da napiše i sprovede u praksi, a tu je potrebna i stručna podrška.

Kako bi se ovo sve sprovelo u djelo, kako je već spomenuto, važna je uloga nastavnika i svih školskih suradnika. Potrebno je proširiti predmet tjelesne i zdravstvene kulture u kurikulumu i snažnije promovirati inkluzivno obrazovanje, opremiti škole s potrebnom opremom i kritički sagledati na sve aspekte provođenja. Svi moraju aktivno pridonijeti ovakvom načinu nastave i ključno je daljnje istraživanje i stalno napredovanje uključivanja djece s posebnim potrebama u sport. (Penney i sur., 2018). U provedbi inkluzije i inkluzivnog obrazovanja, važno je sagledati kompetencije nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture. Njihova razina znanja o djeci s posebnim potrebama, njihovim teškoćama i potrebnoj prilagodbi postupaka ili/i sadržaja ključna je u provedbi inkluzije. Nastavnici čine ključan faktor, oni

moraju imati dovoljno razumijevanja, strpljenja, senzibilnosti, ali i sva potrebna znanja koja su stekli kroz školovanje te rad s djecom koje tada moraju pretočiti u praksu. Najvažnija je njihova spremnost, trud da se maksimalno prilagode, pripreme individualizirane programe i samostalno se educiraju kako bi kroz teorijski i praktični pristup mogli biti najbolji primjer inkluzivnog obrazovanja za svu djecu, ali i za ostale sudionike u sustavu odgoja i obrazovanja.

3. Kompetencije i stavovi nastavnika u inkluzivnom obrazovanju

Za kvalitetnu provedbu inkluzivnog odgoja i obrazovanja te stvaranje inkluzivnih učionica ključan je doprinos nastavnika i učitelja koji imaju za cilj da se svako dijete osjeća dobrodošlo, ugodno i prihvaćeno u nastavi. Od nastavnika se očekuje primjena novih metoda i oblika rada uz sva postojeća znanja i vještine te individualizacija nastave i pristupa svakom učeniku. Uz to, potreban je poseban psihološki pristup prema djeci s teškoćama te pravilna primjena nastavnih sredstava i pomagala (Karamatić Brčić, 2012). Nastavna sredstva, pomagala i oprema posebice je bitna u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. U inkluzivnom razrednom okruženju, nastavnik se susreće s različitom paletom učenika, njihovih karaktera, sposobnosti, vještina i mogućnosti, a tada je veliki izazov uskladiti sve elemente i stvoriti kvalitetne i pozitivne uvjete za učenje na koje svako dijete ima pravo. Nastavnik mora biti educiran za provedbu inkluzije u školi, izraditi nastavni plan i program za dijete s posebnim potrebama, pripremiti sve elemente razrednog okruženja i temelje za uključivanje djeteta u redovnu nastavu, a pritom ostvariti kvalitetnu suradnju sa svim ostalim suradnicima i roditeljima djeteta kako bi se realizirali svi ciljevi nastave. Svi učenici moraju sudjelovati u nastavi, a na nastavniku je da pokreće promjenu i rekonstrukciju obrazovnog sustava i promiče inkluzivnu kulturu, a za to mu je potrebna pomoć u vidu ljudskih kadrova i materijalnih resursa.

Inkluzija je proces u kojem nastavnik ima možda i najveći utjecaj jer o njemu najčešće ovisi kvalitetna suradnja s roditeljima i učenicima, ispunjavanje normi i ishoda učenja, efektivnost nastavnog procesa te čak i provođenje nekih školskih reformi. Nastavnici su ti koji vode promjene kao najbolji primjer inkluzivnog procesa i škole. Njihovo cjeloživotno obrazovanje, primjena suvremenih metoda i kompetencija koje prate nove obrazovne reforme te ostvarivanje ciljeva inkluzivne škole čine nastavnike ključnim kotačićem za uspješnu provedbu inkluzije (Karamatić Brčić, 2012). Stoga za pravu promjenu, ovdje su najbitnije kompetencije nastavnika u inkluzivnom obrazovanju te stavovi i uvjerenja prema djeci s posebnim obrazovnim potrebama, odnosno inkluzivnom odgoju i obrazovanju.

3.1. Kompetencije nastavnika

Kompetencije su kompleksan pojam koji nije lako odrediti, a danas postoje brojne šire i uže definicije iz različitih pogleda. Prema službenoj definiciji, „kompetencije predstavljaju dinamičnu kombinaciju kognitivnih i metakognitivnih vještina, znanja i razumijevanja, međuljudskih, intelektualnih i praktičnih vještina te etičkih vrijednosti.“ (URL 1). Navedene kompetencije razvijaju se kroz sustav odgoja i obrazovanja što je i cilj svakog programa.

Postoje generičke kompetencije koje su zajedničke svim programima te područno specifične kompetencije koje se odnose na određenu disciplinu ili polje znanja. U okviru ovoga rada, kompetencije nastavnika odnositi će se na kompetencije nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture.

Današnji svijet vrlo brzo napreduje u svim smjerovima, posebno u tehnologiji, a svaki čovjek mora pratiti suvremene zahtjeve te se razvijati u skladu s izazovima i potražnjom na tržištu rada. Stoga je kroz europski referentni okvir predloženo osam ključnih kompetencija koje čine kombinaciju znanja, vještina i stavova za cjeloživotno učenje. One su nužne kako bi svaka osoba imala jednake šanse, vodila kvalitetan građanski i društveni život uz stalni razvoj, integraciju te zapošljavanje. Sve kompetencije smatraju se jednako važnima i uvelike se prožimaju jedna kroz drugu. Kako bi ove kompetencije bile primijećene, dostupne i u konačnici implementirane od strane učenika, nužno je da svaki nastavnik svakodnevno razvija vlastite sposobnosti i kompetencije, a ovdje prvenstveno mislimo na nastavnike tjelesne i zdravstvene kulture.

Ključne kompetencije jesu:

- „1) Komunikacija na materinskom jeziku,
- 2) Komunikacija na stranom jeziku,
- 3) Matematička kompetencija i temeljne kompetencije u prirodnim znanostima i tehnologiji,
- 4) Digitalna kompetenciju,
- 5) Kompetencija učenja,
- 6) Društvene i građanske kompetencije,
- 7) Smisao za inicijativu i poduzetništvo i
- 8) Kulturološku senzibilizaciju i izražavanje“ (Preporuka Europskog Parlamenta i Savjeta; Ključne Kompetencije za Cjeloživotno Učenje – Europski Referentni Okvir, 2010: 175)

Odgojno-obrazovni sustav svakodnevno se mijenja, a tako se mijenjaju i potrebne, odnosno nužne kompetencije koje nastavnici moraju usvojiti. Izuzev znanja i sposobnosti određenog predmeta, od nastavnika se traži primijenjeno i razvijeno moralno ponašanje u širem i užem društvenom kontekstu uz poznavanje moderne informacijsko-komunikacijske tehnologije. Ove kompetencije usvajaju se i primjenjuju u, ali i izvan odgojno-obrazovnog sustava kroz profesionalni i svakodnevni život, a temelji se na općim i specifičnim produktivnim znanjima. Te kompetencije mogle bi se svesti na 4 temeljna područja:

„1. kognitivna kompetencija – uporaba teorija i koncepata te informalnog znanja razvijenog kroz praksu;

2. funkcionalna kompetencija – sposobnost obavljanja posla unutar nekog specifičnog područja;

3. osobna kompetencija – sposobnost odabira i modeliranja adekvatnog ponašanja ovisno o situaciji u kojoj se čovjek nalazi te

4. etička kompetencija – sposobnost adekvatnog moralnog postupanja temeljem razvijenih osobnih i stručnih vještina.“ (Vrkić-Dimić, 2014: 50 navedeno u OECD, 2007)

U današnjem svijetu, za sve nastavnike, pa tako i za nastavnike tjelesne i zdravstvene kulture i sve učenike, nužna je informatička i informacijska pismenost zbog razvijanja cjeloživotnog učenja, prilagođavanju potreba učenika i lakšoj komunikaciji te ujedno boljem inkluzivnom obrazovanju. Na to se nadovezuju kompetencije za cjeloživotno učenje, komunikacijske kompetencije, timski rad i suradnja, rješavanje problema te razvijanje kritičkog i kreativnog mišljenja. Vrlo je važno mijenjati nastavničko obrazovanje, aktivirati podizanje svijesti te omogućiti dodatnu edukaciju o djeci s posebnim potrebama kako bi se kvalitetno sprovelo inkluzivno obrazovanje i prenijelo na sve učenike i društvo u cjelini. Na taj način drastično se mijenja odgojno-obrazovni pristup i dolazi do promjena u nastavnom učenju i poučavanju što dugoročno kao rezultat doprinosi kvalitetnijoj provedbi obrazovne inkluzije i inkluzivnog odgoja i obrazovanja.

Kompetencije koje posjeduju kvalitetni nastavnici jesu mješavina kognitivnih i socijalnih vještina, a neke od vještina koje su nužne jesu: vještine planiranja i izvedbe poučavanja, vještine utvrđivanja ishoda učenja te vještine upravljanja razredom kao socijalnom zajednicom (Marinović, 2018 navedeno u Vizek Vidović, 2003). Ovdje još razlikujemo četiri glavne nastavničke vještine. Prva je svakako jasno komuniciranje dobro strukturiranih informacija te prepoznatljiv slijed izlaganja. Druga je provjera razumijevanja kroz primjereno oblikovanje pitanja. Treća je praćenje učenikova napretka i davanje kvalitetnih i pozitivnih povratnih informacija, a posljednja vještina je individualizirani pristup učenicima kroz prikladan odabir aktivnosti i zadataka (Marinović, 2018 navedeno u Good, Brophy, 1995). Za nastavnike tjelesne i zdravstvene kulture, a i inkluzivno obrazovanje posebno je bitna posljednja vještina, odnosno njihova mogućnost da se maksimalno prilagode učeniku uzimajući u obzir njihove sposobnosti i određena oštećenja kada je riječ o djeci s posebnim potrebama.

3.1.1. Kompetencije za djecu s posebnim potrebama

Kada govorimo o djeci s posebnim potrebama, od nastavnika se danas zahtijeva da se simultano prilagodi i zadovolji potrebe sve djece u razvoju, pa tako i djeci s posebnim potrebama što nije nimalo lako. Stoga, inkluzivno obrazovanje traži od nastavnika jedinstveni set kompetencija koje tradicionalno često nisu obuhvaćene. Neke od traženih kompetencija jesu; znanje i vještine o strategijama učenja i pristupima koji zadovoljavaju potrebe sve djece u redovitoj nastavi. Ove vještine osposobljavaju nastavnika da može fleksibilno planirati nastavu i upute, a da pritom zna prepoznati realne razlike kod djece. Shodno tome, nastavnik mora znati prilagoditi ishode učenja, sadržaj i okolinu za učenje, to jest omogućiti uvjete koji će biti maksimalno prilagođeni pojedincima, ali i cijelom razredu. Još neke kompetencije i vještine koje su potrebne uključuju: vršnjačko podučavanje, suradničko učenje, modifikacija i prilagodba kurikulumu, majstorsko učenje i primjena analize ponašanja, kvalitetna upotreba nastavnih pomagala, tehnologije (IKT) i podrška djeci zajedno s drugim učenicima (Majoko, 2019). Ovaj zadnji aspekt je izuzetno bitan jer podiže svijest o prihvaćanju sve djece i vodi ka pravom inkluzivnom odgoju i obrazovanju u nastavi. Nastavnici također trebaju koristiti nastavne strategije poput individualiziranog i prilagodljivog podučavanja i učenje temeljeno na aktivnostima, a sve to kako bi se olakšalo podučavanje i učenje djece s posebnim potrebama. Ono što je još izuzetno bitno je sposobnost suradnje nastavnika s drugim nastavnim osobljem, učenicima, roditeljima i ostalim stručnim suradnicima. Djeca s posebnim potrebama zahtijevaju visoku razinu suradnje jer su im često potrebni različiti pristupi u nastavi, a na nastavniku je da to sve poveže u jednu konkretnu cjelinu u nastavi sa svim dostupnim izvorima i vlastitim učenjem koje je individualno.

Nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture često se susreću i s djecom s teškoćama u razvoju što predstavlja enorman izazov. Ovdje je vrlo važan izbor najprikladnijeg oblika rada, didaktičko-metodički pristup i način vrednovanja, uz kvalitetnu suradnju koju smo već spomenuli, najčešće je potrebna i suradnja s asistentom djeteta. Od nastavnika se također očekuje pravovremeno prepoznavanje pojedinih teškoća u razvoju, identifikacija razine teškoće, planiranje prilagođenog programa i kurikulumu, poznavanje dostupnih didaktičko-metodičkih metoda, spremnost na timski rad i cjeloživotno obrazovanje (Boras, 2019 navedeno u Zrilić, 2011). Uz to, nastavnik mora prepoznati i teškoće socijalnog aspekta, biti spreman prihvatiti to dijete, uložiti maksimalan trud za suradnju s djetetom te tako biti pravi primjer inkluzivnog obrazovanja što će slijediti i drugi učenici, nastavnici, stručni suradnici i okolina u kojoj se dijete nalazi.

3.1.2. Kompetencije za tjelesnu i zdravstvenu kulturu

Pored svih općih kompetencija koje smo naveli i koje se vezuju uz tjelesnu i zdravstvenu kulturu te kompetencija za rad u inkluzivnom okruženju, valja spomenuti još neke specifične kineziološke kompetencije u nastavi. Tjelesna i zdravstvena kultura zaista je specifičan predmet, stoga to od nastavnika zahtijeva široku paletu kompetencija, znanja i vještina koja mora usavršiti teorijski i primijeniti u praksi, a individualan pristup prema djeci je neizbježan faktor. Tako se od nastavnika očekuje cjeloživotna mogućnost predstavljanja kinezioloških sadržaja u teoriji i praksi, a tu su još i intrinzične kvalitete nastavnika, poznavanje sadržaja koji se poučava te pedagoški aspekti u radu.

Potrebne kompetencije za rad nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture jesu:

„(1) poznavanje temelja lokomotornog, nelokomotornog i motoričkog razvoja i učenja, sposobnosti manipulacije i koncepata pokreta;

(2) kompetencije razvoja individualnih, u parovima i grupnih aktivnosti i igara, uključujući igre na otvorenom kao i nenatjecateljske aktivnosti prikladne dobi učenika;

(3) razvoj cjeloživotnog vježbanja u slobodno vrijeme, uključujući aktivnosti na otvorenom i nenatjecateljske ritmičke i osnovne plesne aktivnosti s naglaskom na tjelesni pokret;

(4) razvijanje poveznice vježbanja s osobnom dobrobiti, uključujući fitnes koncepte i prehranu;

(5) razvijanje poznavanja individualnih razlika, uključujući pojmove kao što su multikulturalnosti i spolne razlike, u odnosu na omogućavanje optimalnog sudjelovanja u kineziološkim aktivnostima;

(6) razvoj kompetencija sigurnosti, prevencija ozljeda, pružanja prve pomoći i oživljavanja, te pristupanja procedurama hitne pomoći“ (Miholić, 2017: 31 navedeno u MDESE, 2004).

Postoje još brojni drugi navodi i različite kompetencije, vještine i znanja koje su potrebne, no već iz ovoga je vidljiva specifičnost i zahtjevnost predmeta kao što je tjelesna i zdravstvena kultura. Njihov predmet obuhvaća fizičko kretanje, ali i odgoj, socijalizaciju, prihvaćanje vlastitog tijela i mogućnosti, razvitak samopouzdanja, motorike i svega ostaloga što uključuje zdravlje samih učenika. Iz tih razloga, kroz kvalitetno obrazovanje i vlastiti trud, odnosno prihvaćanje cjeloživotnog učenja, nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture zapravo mogu biti idealni promotori i začetnici inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Kroz njihovo znanje i vještine, pravovremenu detekciju poteškoće, kvalitetnu suradnju, kreiranje individualiziranih

programa (prilagođavanje postupaka ili/i sadržaja) za dijete s posebnim potrebama te stvaranje pozitivne razredne atmosfere koja će potaknuti druženje i prihvaćanje svih učenika međusobno, nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture mogu biti pravi primjer inkluzivnog obrazovanja. Kroz vlastitu edukaciju, educirati će i druge, a pozitivnim stavom i uvjerenjem u inkluziju mogu ostvariti značajne promjene u društvu kada je riječ o djeci s posebnim potrebama i njihovom pravu na obrazovanje i ravnopravno sudjelovanje u zajednici i životu. Iz svega navedenog, jasno je da su stavovi i uvjerenja nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju ključan faktor u njenoj kvalitetnoj provedbi i podizanju svijesti o uključivanju svih učenika u redovnu nastavu.

3.2. Stavovi i uvjerenja nastavnika

Stavovi i uvjerenja nastavnika o inkluziji i djeci s posebnim potrebama ne utječu samo na njihov pristup, rad, metode i prihvaćanje te djece, već mogu utjecati i na stavove ostalih učenika, roditelja, stručnih suradnika i svih ostalih uključenih u djetetov širi krug ljudi. Stavovi o inkluziji nisu urođeni, nego naučeni i zbog toga je taj faktor izuzetno bitan u provedbi inkluzije. Često su negativni stavovi i uvjerenja najveća prepreka u provedbi inkluzivnog obrazovanja. Pozitivni stavovi nastavnika o inkluziji često ovise i o njihovom iskustvu s djecom s posebnim potrebama. Faktori koji utječu na stavove nastavnika jesu dostupnost stručne pomoći u nastavi, veličina razreda i težina rada i opterećenja općenito. Promjene u stavovima uključuju značajne promjene u koncepcijama i ulogama ponašanja, stoga je i ta promjena vrlo zahtjevna i spora (UNESCO, 2006). Inkluzivni odgoj i obrazovanje sve se više provodi na nastavi tjelesne i zdravstvene kulture, volja nastavnika nije upitna, no pitanje je koliko je ta nastava kvalitetna i prilagođena svim učenicima.

I danas postoje brojni negativni stavovi prema različitostima, a to dovodi do diskriminacije i predrasuda u društvu, što uvelike otežava i učenje. Neke od postojećih predrasuda jesu:

- „Inkluzija je financijski skupa
- Implementacija inkluzije prvo zahtijeva društvenu promjenu stavova
- Inkluzija je pozitivan koncept u teoriji, ali ne i u praksi
- Inkluzija zahtijeva posebne vještine i kapacitete koji su teški za razviti
- Inkluzija je odgovornost ministarstva društva, a ne ministarstva obrazovanja
- Inkluzija je problem povezan samo s poteškoćama“ (UNESCO, 2006: 22)

Practiciranje inkluzivnog odgoja i obrazovanja može suzbiti sve navedene predrasude, ali to je izazovan proces. Promjene su potrebne u obrazovnom sustavu, ali i na školskoj razini. Kroz razvijanje i educiranje nastavnika, mijenja se i razredno okruženje, a mijenja se i škola koja treba ići u inkluzivnom smjeru; stvaranje inkluzivne škole. Nastavnici su ti koji predstavljaju školu, stoga se njihove vrijednosti, stavovi i uvjerenja precrtavaju na učenike i cjelokupno društvo (Karamatić Brčić, Viljac, 2018). Nastavnici bi trebali promovirati aktivno učenje, pregovarati ciljeve i ishode učenja (kako bi obuhvatili interese i mogućnosti svih učenika), bazirati se na demonstracije, vježbe i pozitivne povratne informacije, stalnu evaluaciju i reflektivnu praksu te prisutnost podrške i međusobne suradnje (Anscow, 2004). Kroz ove pristupe, razvijanje nastavnika pozitivno utječe na sve učenike, a potiče se individualizirani pristup i uključivanje svakoga. Kroz ovo poglavlje, može se uvidjeti važnost i uloga nastavnika u inkluzivnom procesu te stvaranju inkluzivne škole i razrednog okruženja. Njihove postojeće kompetencije nužno je ukomponirati i po potrebi zamijeniti sa suvremenim kompetencijama koje odgovaraju postojećoj i budućoj školskoj praksi, obrazovnim reformama i učenicima. Cilj ovog diplomskog rada je identificirati odnose i uvjerenja nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture prema provođenju inkluzije u nastavi u okviru redovnog obrazovanja, stoga kroz iduće poglavlje biti će predstavljena relevantna istraživanja na istu temu.

4. Prikaz relevantnih istraživanja

Kroz prethodna poglavlja razjasnili smo pojam inkluzivnog odgoja i obrazovanja, klasificirali djecu s posebnim obrazovnim potrebama, naglasili važnost sporta i tjelesne i zdravstvene kulture te istaknuli ulogu nastavnika u inkluzivnom procesu. Suvremene kompetencije nastavnika, ali prije svega njegovi/njeni stavovi i uvjerenja prema inkluziji od ključnog su značaja za cjelokupni proces. Postoje brojna relevantna istraživanja na hrvatskom i stranom jeziku kada je riječ o ovoj tematici, a cilj ovog rada je kroz kvalitativan pristup produbiti već postojeća saznanja o aktualnom problemu.

Neka relevantna istraživanja temeljena su na općenitom ispitivanju stavova nastavnika različitih predmeta o inkluzivnom odgoju i obrazovanju (Karamatić Brčić, Viljac, 2018; Opašić Anić, 2019; Kranjčec Mlinarić i sur., 2016; Horne i Timmons, 2009), zatim istraživanje koje se bavi utjecajem stavova nastavnika prema inkluziji na uspjeh djece sa i bez poteškoća u tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi (Elliott 2008) i nakraju imamo stavove i uvjerenja nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture prema inkluzivnom obrazovanju (Combs i sur. 2010; Doulkeridou i sur. 2011; Qi i sur. 2014; Hodge i sur. 2009; Jerlinder i sur. 2009; Hodge i sur. 2010). Ova istraživanja su samo neka od brojnih relevantnih istraživanja na temu inkluzivnog odgoja i obrazovanja, a detaljnije ćemo izdvojiti po jedno iz svake skupine.

Kada govorimo o stavovima nastavnika iz različitih predmeta o inkluzivnom odgoju i obrazovanju, neizostavno je analizirati rad: „Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju“ (Karamatić Brčić, Viljac, 2018). Kroz rad je teorijski obrađena inkluzija u odgojno-obrazovnom kontekstu, elementi uspješne inkluzije u školi te uloga nastavnika u provedbi inkluzije. Cilj istraživanja bio je ispitati stavove nastavnika o implementaciji i provođenju inkluzivnog odgoja i obrazovanja, a za to se koristila metoda anketiranja. Korišten je anketni upitnik s 20 čestica o ključnim pretpostavkama provođenja inkluzije u školi, a ispitano je ukupno 97 nastavnika u 3 osnovne škole. Istraživanje je prema očekivanjima pokazalo kako većina nastavnika ima pozitivan stav prema inkluzivnom obrazovanju, a nastavnici su se također složili i prihvatili veliku ulogu u provođenju inkluzije u razrednom okruženju. Ipak, mnogo nastavnika se izjasnilo kako nije moguća kvalitetna provedba inkluzije u trenutnim uvjetima, pritom misleći na kadrovske i materijalno-tehničke uvjete rada. Nastavnici su također složni da su im potrebne dodatne i suvremene kompetencije te prikladna edukacija, a većina se slaže kako je ključna dobra suradnja, posebice s roditeljima djece s posebnim potrebama. Nastavnici se slažu da je potreban individualizirani pristup prema učeniku, ali također da je potrebno promijeniti uvjete, odnosno možda smanjiti broj učenika u

razredu za kvalitetan pristup prema svakome. Većina ovih pretpostavki i saznanja usko su vezani uz ispitivanje stavova i uvjerenja nastavnika koje se planira provesti kroz ovaj diplomski rad. S obzirom na kompleksnost teme i važnost nastavnika u nastavi, polustrukturirani intervju otkriti će detaljnije stavke i promišljanja nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture o svim navedenim elementima i potencijalnim poteškoćama, odnosno prijedlozima za unaprjeđenje postojeće provedbe inkluzivnog odgoja i obrazovanja.

Drugo relevantno istraživanje dotiče se direktnih utjecaja nastavnikovih stavova prema inkluziji na praktičan rad i uspjeh djece sa i bez poteškoća u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture: „The effect of teachers' attitude toward inclusion on the practice and success levels of children with and without disabilities in physical education“ (Elliott, 2008). I u ovom radu se ističe velika uloga nastavnika u inkluzivnom procesu te inkluzivnoj praksi. Također se koristila metoda anketiranja, a instrument je bio anketni upitnik PEATID-III kojim je ispitano 20 nastavnika kroz 12 čestica relevantnih za istraživanje uz korištenje Likertove skale. Rezultati istraživanja pokazali su kako su učenici koji su imali nastavnika s pozitivnim stavom prema inkluziji imali značajno više prilike i praktičnih pokušaja na satu za razliku od učenika koji su imali nastavnika s negativnim stavom. Također, pokazalo se kako nastavnici s pozitivnim stavom imaju i pozitivan utjecaj na uspjeh učenika na satu te imaju više povjerenja i očekivanja u motoričke sposobnosti svojih učenika što dovodi do njihovog uključivanja i boljeg prihvaćanja u društvu. Ovo je samo još jedan od pokazatelja koliko su važni stavovi i uvjerenja nastavnika kada je riječ o radu s djecom s posebnim obrazovnim potrebama. Nastavnici su glavni akteri koji mogu pokrenuti promjene i zajedno sa stručnim suradnicima stvarati pozitivno inkluzivno okruženje u inkluzivnoj školi.

Treće istraživanje relevantno za ovu temu bavi se stavovima i uvjerenjima nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture prema inkluziji. Istraživanje: „Attitudes of Greek Physical Education Teachers towards Inclusion of Students with Disabilities in Physical Education Classes“ (Doulkeridou i sur. 2011). Uzorak istraživanja činio je 410 nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture, a korištena je metoda anketnog ispitivanja, instrument su činile dvije ankete (demografske karakteristike i stavovi). Rezultati istraživanja pokazali su kako je većina nastavnika imala akademsku pripremu (66.8%), a 39,5% imalo je profesionalnog iskustva s učenicima s posebnim potrebama. Većina nastavnika ima pozitivne stavove prema uključivanju sve djece u redovitu nastavu, ali postoje i određene dvojbe jer nisu pozitivni koliko bi mogli biti. Vide se mnogi pozitivni pomaci u generalnom podizanju svijesti i važnosti inkluzije djece s posebnim potrebama u nastavu tjelesne i zdravstvene kulture koja pozitivno utječe na njihovo

zdravlje i razvoj osobnosti. Potrebno je više edukacije nastavnika, još bolja međusobna suradnja svih uključenih u proces inkluzije, ali i što više ovakvih istraživanja koja potiču na promjene.

5. Prednosti i nedostaci inkluzije

Kroz prethodna poglavlja već su istaknute brojne prednosti inkluzivnog odgoja i obrazovanja te uključivanja sve djece u redovitu nastavu tjelesne i zdravstvene kulture, pa će ovdje biti napomenuti samo određeni elementi, a fokus ostatka poglavlja biti će na nedostacima, odnosno preprekama i prijedlozima za poboljšanje u provedbi inkluzivnog obrazovanja.

5.1. Prednosti inkluzije

Najveća prednost inkluzivnog odgoja i obrazovanja definitivno je za samo dijete, odnosno svu djecu. Jednako pravo na obrazovanje i prilika za pohađanje redovite nastave u školi mora biti moguće za svu djecu, pa tako i za djecu s posebnim potrebama. U takvom sustavu dijete ima priliku za socijalizaciju, druženje, sklapanje prijateljstva, zajedničke igre, zajedničko učenje i svega ostalog što je sastavni dio školovanja. Dijete se osjeća prihvaćeno, jednako sa svojim vršnjacima i to ima pozitivan utjecaj na samopouzdanje i podizanje vrijednosti. Također, kroz redovitu nastavu dijete uživa veće povjerenje od nastavnika i ostalih vršnjaka, od njega se očekuje više na nastavi, a to je samo po sebi motivirajuće i dovodi do većeg truda i napretka u svakoj aktivnosti. Kada je dijete odvojeno u posebne škole, standardi su daleko niži i kroz takav sustav često nije moguće napredovati jer su očekivanja daleko niža, a svako dijete mora imati priliku dokazati se. U redovitoj nastavi dijete također izgrađuje karakter, ima bolju pripremu za život izvan i nakon školovanja jer je to sve jedna životna škola koju svako dijete mora proživjeti.

Kada govorimo konkretno o nastavi tjelesne i zdravstvene kulture, dijete razvija motoriku, ima priliku natjecati se sa svojim vršnjacima u skladu sa svojim mogućnostima i naučiti novu vježbu ili pokret, biti dio kolektiva, a sve to dovodi do osjećaja ispunjenja i zadovoljstva. Tu su i prednosti za ostale učenike koji se međusobno uče jedni od drugih, uče kako pomoći svome kolegi, razvijaju svijest o djeci s posebnim potrebama i prihvaćanju različitosti kao prednosti u razrednom okruženju. Isto to vrijedi i za nastavnike koji kroz inkluzivno obrazovanje podižu vlastitu svijest i svijest drugih, dodatno se educiraju, pišu i pripremaju individualizirane programe, imaju veće razumijevanje i pristupaju individualno svakom učeniku, a postaju i pravi primjer cjeloživotnog obrazovanja.

Inkluzivni odgoj i obrazovanje jedini je pravi pristup za sve učenike. Obrazovanje pokreće svijet, a kvalitetnom provedbom i edukacijom podiže se svijest o važnosti uključivanja sve djece i odraslih ne samo u sustav redovite nastave, već i uključivanje u sve životne aktivnosti, pravo na zaposlenje i sve ono što svaki čovjek mora imati priliku ostvariti u skladu

s vlastitim mogućnostima i trudom. Ipak, naglasak je na kvalitetnoj provedbi, a tu još uvijek postoje brojne sumnje i prostor za poboljšanje kada je riječ o inkluzivnom odgoju i obrazovanju.

5.2. Nedostaci inkluzije

Inkluzivni odgoj i obrazovanje pored brojnih prednosti koje su navedene, ipak sa sobom povlači i određene nedostatke, odnosno barijere koje je još potrebno ukloniti za kvalitetnu provedbu inkluzivnog procesa. U širem smislu, neke od prepreka jesu papirologija i zakonska regulativa sa striktnim kurikulumom koji mora biti zadovoljen, nedovoljna edukacija, priprema i spremnost nastavnika, nedostatak kadrova i stručne pomoći, nedovoljna suradnja s roditeljima, nedovoljno kvalitetni materijalni, organizacijski i prostorni preduvjeti za rad, nedostatak potrebne opreme i nastavnih pomagala u nastavi.

Kada govorimo o papirologiji tu se moramo nadovezati zapravo na suradnju s roditeljima djece s posebnim potrebama jer često odbijaju dostaviti potrebnu medicinsku dokumentaciju kako bi nastavnici bili upoznati s poteškoćama djeteta i pravovremeno prilagodili aktivnosti ili/i sadržaj rada za to dijete. Roditelji to najčešće čine iz straha ili ne žele priznati da njihovo dijete ima posebne obrazovne potrebe, no takvi slučajevi su rijetkost. Mora postojati veća suradnja roditelja u takvim slučajevima i njihovo prihvaćanje vlastitog djeteta. Istraživanje koje su proveli Kranjčec Mlinarić i sur., (2016) govori o viđenju nastavnika o izazovima i barijerama kada je riječ o provedbi inkluzije u nastavi, pa ćemo izdvojiti neke od elemenata. Kada govorimo o nastavnom planu i uvjetima rada, kurikulum je često rigidno posložen i ne ostavlja dovoljno prostora nastavnicima za individualizirani pristup djetetu, posebice u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. Tada se nastavnici snalaze kako znaju, ali svakako bi bio potreban fleksibilniji nastavni plan i program te dodatno vrijeme za provedbu individualizacije. Tu je i faktor nedovoljne edukacije nastavnika o raznim poteškoćama djece i njihovim individualnim potrebama te koje vježbe određeno dijete može izvoditi. Nastavnici često nisu dovoljno educirani za takve slučajeve, niti su upoznati za specifične vježbe koje su potrebne za određeno dijete, pa je tu svakako potrebna dodatna edukacija u sklopu škole u kojoj rade, ali i promjena obrazovnog sustava i bolje edukacije o inkluzivnom odgoju i obrazovanju još na fakultetu kako bi nastavnici bili što spremniji na rad s takvom djecom. Iduća prepreka je nedostatak stručne podrške u nastavi i nedostatna suradnja. Često nedostaju odgovarajući asistenti i pomoćnici u nastavi, njihova bolja edukacija i motiviranost za rad, svaka škola trebala bi imati bolji i cjelovitiji stručni tim koji uključuje pedagoga, defektologa i ostale stručne djelatnike uz bolju suradnju s vanjskim stručnim suradnicima koji su upoznati s potrebama

djeteta. Nedostatni materijalni, prostorni i organizacijski uvjeti te nedostatna oprema jedni su od ključnih barijera u provedbi inkluzije. Neke škole nemaju čak ni vlastitu dvoranu, a potrebne su ponekad i male pomoćne dvorane te sva moguća oprema i nastavna pomagala. Nastavnici se često snalaze s onime što imaju, no za kvalitetnu provedbu, ovi kriteriji bi morali biti ispunjeni. Na satu je često i previše učenika u jednom razredu, odnosno školskoj dvorani, što otežava nastavniku rad i potreban individualizirani pristup. Izuzetno je teško uskladiti rad s darovitim učenicima, prosječnima i učenicima s određenim teškoćama. Manji razredi svakako bi olakšali rad. Na nastavnicima preostaje jedan veliki izazov i trud da usklade svaki nastavni sat, dovoljno se posvete svakom učeniku, zadovolje nastavni plan i program te svojim znanjem, vještinama i dodatnom edukacijom uklone ili barem umanje sve postojeće barijere koje tek trebaju biti razriješene.

6. Zakonski akti i pod akti u inkluzivnom okruženju

Inkluzija je kompleksan proces koji je popločen mnogim zakonima, aktima i pod aktima. Inkluzivni odgoj i obrazovanje definirani su raznim međunarodnim dokumentima koji su ranije navedeni, ali i brojnim aktima i pod aktima koji jasno ocrtavaju cjelokupni proces. Iako se kaže da su zakoni u Hrvatskoj kvalitetni i sveobuhvatni u teoriji, u praksi je situacija znatno izazovnija te postoje mnoge sumnje o kvalitetnoj provedbi inkluzije u nastavi. Kroz ovo poglavlje, kratko ćemo se dotaknuti: Nacionalnog okvirnog kurikuluma RH (2011) i Državnog pedagoškog standarda srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008); kada je riječ o inkluzivnom odgoju i obrazovanju.

U Nacionalnom okvirnom kurikulumu (2011), deseto poglavlje nazvano je „Djeca i učenici s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama“. Ovim poglavljem određeno je da se među te učenike ubrajaju učenici s teškoćama različite pojavnosti i stupnja oštećenja te darovita djeca. Navedenim kurikulumom djeci bi trebali biti osigurani uvjeti za sudjelovanje i učenje u redovitoj nastavi, a u skladu s time postavljaju se razlike ishodima učenja, sadržajima i metodama učenja te poučavanja koje je prilagođeno njihovim sposobnostima i posebnostima. Nadalje, kurikulumom je određeno kako se svakom učeniku treba individualno pristupiti te omogućiti odgovarajuću odgojno-obrazovnu potporu. Posebno je naglašena i suradnja među svim nositeljima odgojno-obrazovnog procesa u radu s učenicima, od vrha politike do nastavnog osoblja u obrazovnoj ustanovi te roditelja, vanjskih stručnih suradnika i lokalne zajednice. Očekuje se stvaranje inkluzivne škole koja je odgovorna za osiguravanje kvalitetne potpore u školi, ali i izvan nje. Izrazito je važno trajno i kvalitetno stručno usavršavanje kadrova za rad s takvom djecom, a još kroz diplomatske i poslijediplomske studije osigurana je potrebna osposobljenost za rad u inkluzivnom okruženju. U kurikulumu se još navodi kako su nastavnici osposobljeni za prepoznavanje potreba i poznavanje osobina sve djece te poznavanje adekvatnih odgojno-obrazovnih metoda i pristupa rada uz stvarnu primjenu te provedbu individualizirane nastave i vrednovanja uspješnosti u skladu s sposobnostima svakog učenika.

Cilj Nacionalnog okvirnog kurikuluma (2011) je omogućiti svakom djetetu na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava sva moguća znanja, vještine i sposobnosti u skladu s njihovim mogućnostima i potrebama, a kasnije i uspješan i samostalan život kroz cjeloživotno učenje. Njihovo uključivanje u redoviti odgojno-obrazovni sustav uključuje razne mjere potpore prema njihovim potrebama koje su određene podzakonskim aktima. Uključivanje djece s teškoćama u razredne odjele osnovne i srednje škole praćeno je s cjelovitom i primjerenom potporom koju mora omogućiti inkluzivna škola zajedno s raznim službama i lokalnom

zajednicom. Kada je potrebno, izrađuje se individualizirani program kojeg izrađuje nastavnik zajedno s drugim stručnim suradnicima i službama. Individualizirani kurikulum počiva na „jezgrovnomu i razlikovnomu kurikulumu, a izrađuje se prema stručnoj procjeni učenikovih sposobnosti i mogućnosti, kako bi se pratio njegov uspjeh u postizanju odgojno-obrazovnih ciljeva.“ (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011: 273). Na ovaj način, obrazovni sustav maksimalno se prilagođava potrebama učenika, no ponovno je naglašena velika uloga nastavnika koji ima najveći utjecaj na provedbu inkluzivnog obrazovanja, a često nema dovoljnu edukacijsku, organizacijsku i stručnu podršku u radu s djecom s posebnim obrazovnim potrebama. Na papiru cijeli proces djeluje savršeno organiziran, no praksa je znatno kompleksnija te ovisi o mnoštvo faktora.

U Državnom Pedagoškom Standardu srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008) uređeno je mnoštvo elemenata, a između ostalog najbitnije za ovu temu nam je poglavlje „Posebne odgojno-obrazovne potrebe u srednjem školstvu“. Kroz članke 43. – 47. uređena su pravila za nacionalne manjine, odgoj i obrazovanje u školama s otežanim uvjetima rada, učenici u umjetničkim školama, daroviti učenici te odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama. Odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama mogu se izvoditi prema redovitom ili prilagođenom programu uz korištenje specifičnih nastavnih pomagala, sredstava i metoda. Redoviti program određuje ministar, a prilagođeni program ostavljen je u rukama škole. Nadalje, navodi se kako oprema i didaktička sredstva u nastavi moraju biti prilagođena vrsti potreba učenika s teškoćama. Škola koja ima pet ili više učenika s motoričkim oštećenjima ima pravo na jednog radnika za pomoć, prijenos i prijevoz, a učenici s oštećenjima jezično-glasovne komunikacije imaju pravo na prevoditelja znakovnog jezika.

Kroz ova dva dokumenta možemo vidjeti kako je zakonski dosta toga pokriveno i osigurano od strane sustava za djecu s posebnim obrazovnim potrebama. Ipak, može se iščitati kako je i dalje prevelika odgovornost stavljena na ramena škole i samih nastavnika koji provode inkluzivnu praksu. Iz tog razloga, vrlo je važno ispitati stajalište samih nastavnika kako bi se uvidjelo stvarno stanje realizacije navedenih odrednica inkluzivnog odgoja i obrazovanja. U tom procesu, materijalno tehnički uvjeti, kadrovi i organizacija nastave vrlo su bitan kotačić o kojem ovisi kvalitetna provedba obrazovne inkluzije i uključivanja djece s posebnim potrebama u nastavu.

7. Materijalno-tehnički, kadrovski i organizacijski uvjeti

Inkluzija je cjeloviti proces koji za sobom povlači brojne čimbenike kada je riječ o njenoj kvalitetnoj provedbi i implementaciji u školama. Već smo ranije napomenuli koliko je važna suradnja među svim sudionicima odgojno-obrazovnog proces, pa su tako kadrovi u školi od izuzetne važnosti. Isto tako, bitno je definirati materijalno-tehničke uvjete rada te organizaciju inkluzivne nastave u školi. Bez zadovoljavajućih uvjeta navedenih elemenata, kvalitetna provedba inkluzivnog obrazovanja neće biti moguća.

7.1. Kadrovske pretpostavke

Kada govorimo o kadrovima u školi, ponovno treba naglasiti ulogu nastavnika koji je u direktnom doticaju sa svojim učenicima i prenosi vlastite stavove, razmišljanja, znanja i kompetencije na njih. Nastavnik mora razviti dobru suradnju s učenicima i kreirati kvalitetno inkluzivno okruženje. Potrebno je prepoznati sve potrebe učenika i pristupiti individualno koliko god je to moguće, posebice u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. Nastavnik mora biti kreativan te pokušati razne pristupe i metode s učenicima kako bi se svi osjećali ugodno u redovnoj nastavi, a i kako bi svi učenici ispunili vlastiti potencijal i ishode učenja. Nastavnici imaju odgojni i obrazovni zadatak u školi. Promoviranje inkluzivnih vrijednosti te podizanje svijesti o inkluziji djece s posebnim potrebama i gledanje na različitost kao na prednost jesu jedni od odgojnih zadataka nastavnika u školi kada je riječ o inkluzivnom obrazovanju. Kreiranje i implementacija nastavnih jedinica u kojima se uvažavaju individualne potrebe i mogućnosti svakog učenika te pisanje i provedba individualiziranih programa za djecu s posebnim potrebama jedan je od glavnih obrazovnih zadataka nastavnika kada je riječ o inkluziji (Karamatić Brčić, 2013). Nastavnik s pozitivnim stavom i jasnom vizijom može u mnogočemu pridonijeti u provedbi inkluzivnog obrazovanja. Ipak, nužni su i širi kadrovi te stručna pomoć kako bi se zadovoljile potrebe svakog učenika i kako bi se pravovremeno reagiralo. Profesionalnu potporu u školovanju učenika dužni su provoditi: „nastavnici, edukacijski rehabilitatori, logopedi, socijalni pedagozi, stručni suradnici škole, nadležni školski liječnik, stručnjaci zavoda za zapošljavanje i drugi stručnjaci iz ustanova socijalne skrbi, zdravstvenih ustanova i specijaliziranih ustanova, savjetnici agencija nadležnih za odgoj i obrazovanje, stručni timovi, centri potpore, pomoćnici u nastavi ili stručni komunikacijski posrednici, stručnjaci i civilnoga sektora uz odobrenje Ministarstva.“ (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, 2015: čl.18). Škole su dužne pružiti i profesionalno usmjeravanje učenika i potporu, a srednje škole moraju

za upisane učenike u roku od 15 dana tražiti od osnovne škole iz koje učenik dolazi svu potrebnu dokumentaciju o praćenju i svladavanju programa, a osnovna škola istu dokumentaciju dužna je dostaviti u roku od 15 dana. Ovdje je nužna dobra suradnja između svih navedenih suradnika, a nastavnik mora imati sve dostupne informacije i pomoć kako bi pravovremeno prilagodio nastavu za svako dijete. Stručni suradnici u školi jesu pedagog, psiholog, knjižničar i stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila. Škola do 180 učenika zapošljava 2 stručna suradnika, 180-500 učenika 3 stručna suradnika, a više od 500 učenika 4 stručna suradnika. Ukoliko škola ima više od 20 učenika s posebnim potrebama, dužna je zapošljavati stručne suradnike specifičnog profila koji su neophodni za provođenje inkluzivnog odgoja i obrazovanja (Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, 2008). Prema ovim odredbama možemo vidjeti koliko je važan nastavnik i njegov odnos i pristup s učenicima, ali isto tako suradnja s mnogim drugim stručnim suradnicima, organizacijama i lokalnom zajednicom u provedbi inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Svi navedeni kadrovi i kvalitetna suradnja rijetko su dostupni u školama u Hrvatskoj, a tu nedostaje institucionalna podrška. Za kvalitetnu provedbu inkluzije u školama bilo bi idealno kada bi svi mogući kadrovi bili dostupni za dobrobit djece, no zasada se nastavnici moraju snalaziti s onime što imaju i među tim kadrovima mora biti savršena suradnja, razumijevanje i povjerenje kako bi svako dijete imalo kvalitetno obrazovanje. Uz kadrovske pretpostavke, vrlo su važni materijalno-tehnički uvjeti rada i organizacija.

7.2. Materijalno-tehnički uvjeti

Materijalno-tehnički uvjeti rada vrlo su važan segment u provedbi inkluzivnog odgoja i obrazovanja. To se odnosi na didaktičku i metodičku opremu, potrebna pomagala u nastavi te uklanjanje arhitektonskih barijera za djecu s poteškoćama u razvoju (Karamatić Brčić, 2013 navedeno u Nacionalni okvirni kurikulum RH, 2011). U nastavi tjelesne i zdravstvene kulture važno je da svaka škola ima vlastitu dvoranu koja omogućuje i pristup djeci s invaliditetom, a na samoj nastavi je poželjno da postoji posebna oprema (primjerice spužvaste lopte) i dovoljno zaštite kako bi svako dijete, pa tako i dijete s posebnim potrebama bilo sigurno i osjećalo se prihvaćeno u prostoru gdje može pokazati vlastite sposobnosti. U organizaciji inkluzivne nastave važno je napomenuti prostorne uvjete za tjelesnu i zdravstvenu kulturu koji se sastoje od: „dvorana (jednodijelna, dvodijelna, trodijelna), dvorana za korektivnu gimnastiku, zatvoreni bazen, spremište sprava, skupna svlačionica, ambulanta, skupna praonica s WC-ima i prostorom za tuširanje, kabinet za tjelesnu i zdravstvenu kulturu, svlačionice nastavnika za

tjelesnu i zdravstvenu kulturu sa sanitarijama, prostorija za kondicioniranje zraka, prostorija za pribor i sredstva za čišćenje i održavanje, ulaz za vanjske korisnike s klupskim prostorom, sanitarije uz ulaz za vanjske korisnike, gledališni prostori, prostorija za režiju, spremište sprava i rekvizita za vanjske terene, teretana i trim-dvorana.“ (Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, 2008: čl. 23). Prostori za tjelesnu i zdravstvenu kulturu sastoje se od otvorenih i zatvorenih prostora školskih vježbališta, a korištenje dvorane osigurano je prema primjerenom broju učenika u skladu s nastavnim planom i programom kroz koji su određeni, organizirani i opremljeni uvjeti za rad. Većina škola ipak nema sve navedene uvjete, a neke škole čak nemaju niti vlastitu dvoranu. No, ono što je najvažnije u organizaciji i provedbi inkluzivnog odgoja i obrazovanja jesu zadovoljavajući ljudski potencijali, prilagođeni prostorni uvjeti te adekvatna didaktičko-metodička oprema. Važno je i stručno usavršavanje, odnosno stalna edukacija nastavnika i stručnih suradnika, materijalni i financijski uvjeti te provedba individualiziranih programa.

7.3. Organizacijske pretpostavke

Kod organizacije inkluzivne nastave neizostavne su određene prilagodbe postupaka ili/i sadržaja za dijete s posebnim potrebama. Nastavnik zajedno sa drugim stručnim suradnicima mora identificirati poteškoće i mogućnosti djeteta te shodno tome prilagoditi nastavu, a najbolje je napisati i provesti individualizirani program za određeno dijete. Na taj način, dijete će biti uključeno u tjelesnu aktivnost, neće se osjećati isključeno, a ispuniti će ishode obrazovanja kroz prikladne vježbe, a potencijalno će i testirati vlastite granice u kontroliranim uvjetima na nastavi.

Kod djece s teškoćama u razvoju postoje brojna i različita medicinska stanja koja zahtijevaju određenu prilagodbu. Primjerice, kod djece s oštećenjem vida najčešće je potreban i asistent u nastavi, a posebice je bitno za dijete da dodirom (taktilno) opipa prostor u kojem se nalazi. Kroz vježbe (npr. poligon) poželjno je dijete cijelo vrijeme držati za ruku i govoriti jasna uputstva što mora činiti. Isto tako, važno je djetetu omogućiti što više auditivnih komponenti kako bi se lakše orijentiralo. Tako se mogu koristiti zvučne lopte ili postaviti zvonce na vijaju kako bi dijete moglo odrađivati određene vježbe (Maršanić, 2018 navedeno u Kiš-Glavaš, 2016). Za dijete s oštećenjem sluha nastavnik mora upute davati jasno i glasno, koristiti što više gesti ili slika, praktično pokazati djetetu što mora napraviti, provjeriti je li dijete razumjelo upute, staviti ih u par s djetetom koje čuje i poželjno je da nastavnik nauči i koristi znakovni jezik za gluhe. Ovdje su najvažnije dobre upute i demonstracija, a poželjno je da nastavnik ima

kartice sa slikama koje bi jasnije prikazale određenu vježbu. Za djecu s invaliditetom, potrebna je prilagodba prostora, sredstava i opreme, a nužan je i asistent u nastavi. Potreban je prikladan ulaz u dvoranu, a mnogi zadaci moraju se prilagoditi i pojednostaviti, no nužno je djetetu omogućiti samostalno izvođenje i osjećaj uspjeha kada nešto odradi u skladu s mogućnostima. Ponekad se mora prilagoditi i težina i dimenzija sportskih rekvizita. (Maršanić, 2018 navedeno u Kiš-Glavaš, 2016). Ovakav način rada zahtijeva mnogo truda i pažnje nastavnika te dodatnih kadrova, ali ukoliko se individualno pristupa svakom djetetu, uspjeh je itekako moguć i može imati pozitivan ishod i na dijete i na nastavnika, ali isto tako i na svu ostalu djecu u razredu.

8. Metodologija istraživanja

8.1. Problem istraživanja

Provedba inkluzije u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture iz perspektive nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture.

8.2. Predmet istraživanja

Kvalitetna provedba inkluzije izrazito je bitna za svako dijete, a to posebice dolazi do izražaja u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. Sport i tjelesna aktivnost pozitivno utječu na svaku osobu (psihički i fizički), ali kroz sport se suzbijaju i razne diskriminacije, stvara se zajedništvo, djeca se socijaliziraju, uče jedni od drugih i napreduju bez obzira na različitost ili teškoću. Stoga, škola kao obrazovna ustanova, odnosno nastava tjelesne i zdravstvene kulture može imati veliki značaj za svu djecu, nastavnike, ostale suradnike i širu zajednicu kada je riječ o uključivanju svih i kvalitetnoj provedbi inkluzije u nastavi. Nastavnici su ključni akteri koji moraju stalno napredovati i sva svoja znanja, moralne karakteristike i stavove prenijeti na učenike, odnosno aktivno provoditi inkluzivno obrazovanje. Iz navedenih razloga, nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture su u fokusu ovoga istraživanja te će se ispitati njihovi stavovi, uvjerenja i mišljenja o bitnim stavkama inkluzivnog odgoja i obrazovanja.

8.3. Cilj istraživanja

Identificirati odnos i uvjerenja nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture prema provođenju inkluzije u kontekstu nastave tjelesne i zdravstvene kulture u sustavu redovne škole. U okviru ovoga istraživanja to se odnosi na identifikaciju profesionalnih kompetencija nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture pri organizaciji i provedbi inkluzije s naglaskom na definiranje ključnih pretpostavki za provedbu iste.

8.4. Zadatci istraživanja

1. Identificirati odnose i uvjerenja nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture o inkluziji u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture.
2. Identificirati ključne profesionalne kompetencije za rad nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture u inkluzivnom okruženju.
3. Identificirati ključne parametre koji se odnose na materijalno-tehničke uvjete rada te institucionalnu razinu podrške, suradnje i kadrovske organizacije inkluzije iz perspektive nastavnika.

4. Identificirati prednosti i/ili nedostatke (prepreke) pri provedbi inkluzije iz perspektive nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture, analizirati kritike i prijedloge za poboljšanje provedbe inkluzije u nastavi.

8.5. Metode i instrumenti istraživanja

U ovom radu se koristi kvalitativna metoda istraživanja uz primjenu polustrukturiranog intervjua. Instrument koji je izrađen za potrebe ovog istraživanja je protokol intervjua (prilog 1). Svi dobiveni podaci interpretirani su u skladu s pravilima metodologije i pravilnog znanstvenog pristupa (Milat 2005).

8.6. Ispitanici

Skupinu ispitanika unutar populacije čini 10 nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture u osnovnim i srednjim školama. Prema tablici deskriptivnih kodova (prilog 2), ispitanici će se kroz istraživanje navoditi na sljedeći način: ispitanik 1, ispitanik 3, ispitanik 4, ispitanik 5, ispitanik 9, ispitanik 10 (srednja škola) i ispitanik 6, ispitanik 7, ispitanik 8 (osnovna škola) te ispitanik 2 (posebna škola). Zajamčena je anonimnost podataka te su ispitanici dobrovoljno pristali sudjelovati u ovom istraživanju. Svi dobiveni podaci koristiti će se isključivo u svrhu pisanja ovoga diplomskog rada.

Prilog 2: Tablica deskriptivnih kodova

Ispitanici	Škola
Ispitanik 1	Srednja škola
Ispitanik 2	Posebna škola
Ispitanik 3	Srednja škola
Ispitanik 4	Srednja škola
Ispitanik 5	Srednja škola
Ispitanik 6	Osnovna škola
Ispitanik 7	Osnovna škola
Ispitanik 8	Osnovna škola
Ispitanik 9	Srednja škola
Ispitanik 10	Srednja škola

8.7. Vrijeme i mjesto istraživanja

Vrijeme istraživanja biti će ljetni semestar akademske godine 2020./2021., a mjesto istraživanja biti će Nin i Kutina (RH).

9. Analiza i interpretacija rezultata

Kako bi se ispitala realna situacija u praksi kada je riječ o provedbi inkluzije u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture, uspješno je ispitano deset nastavnika istoimenog predmeta o njihovim stavovima i uvjerenjima prema inkluziji, iskustvu, vlastitim kompetencijama, suradnji, materijalno-tehničkim uvjetima rada i ostalim bitnim čimbenicima. Šest nastavnika radi u srednjoj školi, troje u osnovnoj školi, a jedna nastavnica radi u posebnoj školi s djecom svih dobi. Sedam ispitanika je ženskog spola, a troje muškog spola, no svi će se odgovori bilježiti u muškom rodu, obuhvaćajući oba spola. Metoda koja se koristi je metoda intervjuiranja, a za istraživanje je izrađen instrument: protokol intervjua (prilog 1); kako bi se izdvojile što točnije i realnije informacije u fleksibilnom načinu ispitivanja s potpitanjima. Svi intervjui provedeni su telefonski te su snimljeni i autentično prepisani, a svi ispitanici pristali su na snimanje razgovora. Sukladno zadanom problemu, cilju, zadacima i polaznim pretpostavkama, ukupno 18 pitanja iz intervjua podijeljena su u četiri tematske skupine (prilog 3). Tako prvi set pitanja daje odgovore o stavovima, uvjerenjima i iskustvu nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture prema inkluziji, drugi set pitanja odnosi se na njihovu kompetentnost i pripremu individualiziranih programa za djecu s posebnim potrebama, treći set definira materijalno-tehničke, kadrovske i organizacijske pretpostavke inkluzivnog rada uz međusobnu suradnju, a zadnja cjelina zaokružuje cjelokupni intervju s prednostima i nedostacima inkluzivnog rada, odnosno kritikama i prijedlozima za poboljšanje inkluzivne prakse.

Prilog 3: Tablica 2. Tablica tematskih kodova

Stavovi i uvjerenja nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju
Kompetencije i pripremljenost nastavnika
Materijalno-tehnički, kadrovski i organizacijski uvjeti rada
Prednosti, prepreke i prijedlozi za poboljšanje

9.1 Stavovi i uvjerenja nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju

Nastavnici su jedni od najbitnijih i najutjecajnijih sudionika u provedbi inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Stoga, njihovi stavovi i uvjerenjima prema inkluziji, vlastito iskustvo i susretanje s djecom s posebnim potrebama u nastavi te viđenje važnosti sporta za svu djecu od iznimnog su značaja. Prema tome, intervju je odmah krenuo od te stavke i srži same teme, a to je „vlastiti stav i uvjerenja prema inkluziji i inkluzivnom obrazovanju“. Velika većina ispitanika (nastavnika) istaknula je pozitivan stav prema inkluzivnom obrazovanju i uključivanju sve djece u redovitu nastavu. Tako ispitanik 1 govori kako je baš uključivanje u tjelesnu i zdravstvenu kulturu izrazito korisno za djecu koja tada i zavole tjelesnu aktivnost za cijeli život. Ispitanik 3 također navodi pozitivne strane i za nastavnike i za djecu, a govori kako se djeca s posebnim potrebama tada bolje ponašaju, prilagođavaju se aktivnostima i prate svoje vršnjake u izvođenju vježbi za koje možda nisu bili ni svjesni da ih mogu samostalno izvesti. Ispitanik 4 uz pozitivan stav navodi i važnost uključivanja sve djece i u sportske klubove gdje su najčešće zastupljena samo nadarena djeca. Ističe kako je važno svakom djetetu dati priliku, a da to ne mora nužno biti u natjecateljskom obliku, već je bitno da svako dijete okusi dobrobiti sporta i tjelesne aktivnosti. Ispitanik 6 tvrdi pak kako je osobno za provođenje inkluzije i inkluzivnog obrazovanja, no kako su često ta djeca oslobođena rada i tada nastavnici nemaju puno opcija. Ostali ispitanici također su iskazali većinski pozitivan stav prema inkluziji, a ispitanik 10 tvrdi kako je uvijek za nove i moderne načine obrazovanja i prilagođavanja djeci, dok god je tako nešto izvedivo u praksi. Većinski afirmativni odgovori prema inkluziji u skladu su s prethodnim istraživanjima (Doukeridou i sur., 2011; Kranjčec Mlinarić i sur., 2016; Karamatić Brčić i Viljac, 2018) u kojima se pokazalo kako nastavnici imaju pozitivan stav prema uključivanju djece u redovitu nastavu. Ipak, ispitanik 2 koji je zaposlen u posebnoj školi ima drugačiji stav od ostalih ispitanika. On smatra kako nakon 4. razreda osnovne škole djecu s posebnim potrebama treba poslati u posebne škole kako bi s njima radili defektolozi i kinezoterapeuti. Tvrdi kako se u redovitoj nastavi nedovoljno pažnje posvećuje toj djeci i kako su i ostali učenici zakinuti u takvom načinu rada. Govori kako je koncept dobro zamišljen u teoriji, no u praksi nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture rijetko mogu kvalitetno provesti nastavu s djecom s posebnim potrebama i svim ostalim učenicima u tako velikim razredima. Unatoč tome, prema svim odgovorima može se reći kako nastavnici zaista imaju pozitivan stav prema inkluzivnom obrazovanju i potrebnu motivaciju za provedbu iste što je jedan od bitnijih koraka za kvalitetnu izvedbu jer su oni u direktnom kontaktu s djecom. Takva razmišljanja potvrđena su i u jednom stranom istraživanju u Švedskoj (Jerlinder i sur., 2009) gdje su nastavnici tjelesne kulture

većinski pozitivni prema inkluziji, a oni koji imaju više iskustva s djecom s posebnim potrebama su posebice pozitivni, što pokazuje kako se kroz provedbu inkluzivnog obrazovanja mijenjaju i stavovi. Pozitivni stavovi bazirani su na adekvatnom treningu, institucionalnoj i školskoj podršci te kvalitetnim resursima. Ipak, iz pojedinih odgovora se može iščitati i zabrinutost, odnosno postojeće prepreke o kojima će detaljnije progovoriti nastavnici kroz ovaj intervju.

Ispitanik 1: „Moj stav je da je to itekako korisno. Treba uključiti tu djecu i da zavole tjelesnu aktivnost, bez obzira na teškoću, socio-ekonomski status. Bitno je da sudjeluju i da su aktivni jer se inače neće nimalo baviti tjelesnom aktivnošću.“

Ispitanik 2: „U klasičnoj nastavi ljudi koji rade u tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi rade do 3. ili 4. razreda, a nakon toga po meni bi trebalo slati djecu u posebne škole jer ove druge predmete ta djeca ne mogu obavljati. Ja sam za to isključivo da rade s njima defektolozi i kinezoterapeuti jer je to drugačiji rad, manja su odjeljenja i može se puno više posvetiti njima u posebnoj školi. Nedovoljno pažnje se posvećuje toj djeci u redovitoj nastavi, pritisci su da se slaže jednostavniji plan i program. To dijete se osjeća loše i frustrirano. Svaki roditelj želi da dijete ide u redovitu nastavu. Ostali učenici su zakinuti jer se taj profesor treba posvetiti asistentu i tom djetetu. Ja bi da se tu ne miješaju kruške i jabuke.“

Ispitanik 3: „Ja sam za to da se doista primjenjuje inkluzija u nastavi i meni to skroz odgovara jer mislim da se zaista ta djeca bolje ponašaju i bolje prilagođavaju u nekim aktivnostima kad mogu vidjeti neka bolja izvođenja od ovih koji nisu obuhvaćeni inkluzijom. Moj stav je isključivo pozitivan.“

Ispitanik 4: „Apsolutno sam za to da sva djeca moraju vježbati i biti na nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. Bez obzira na sposobnosti, smatram da sve treba uključiti, ne samo u nastavi nego i u sportskim klubovima. Samo kod nas to baš ne funkcionira, jer se radi samo s nadarenom djecom, a veliki broj djece koji možda ima želju sudjelovati su u principu zakinuta i odbačena. Sustav bi trebalo promijeniti tako da sva djeca koja se žele baviti sportom da imaju priliku i da to ne mora nužno biti natjecateljski sport, a nastava tjelesne i zdravstvene kulture je obavezna za sve.“

Ispitanik 6: „Obrazovanje kao obrazovanje bi ponudilo puno više da doktori nemaju oslobađajuće potvrde da su djeca oslobođena tjelesnog. Ja sam za i mi bi sa njima mogli raditi, poneki imaju asistenta, pa se nešto radi bez obzira na oslobođenje. Ono dijete koje je oslobođeno, ja im dam nekakve vježbe da rade, ali ih ne smijem natjerati na rad.“

Ispitanik 10 „Ja sam uvijek bio za te nove promjene i pokušaje. Stav je pozitivan dok ne vidim da me nešto u praksi ne demantira.“

Iduće pitanje koje je vrlo važno za relevantnost istraživanja bilo je vezano uz iskustvo nastavnika s djecom s posebnim potrebama kroz rad u školi te sama provedba inkluzije u njihovoj školi. Svih 10 ispitanika ima dugoročno i pretežito pozitivno iskustvo u radu s djecom s posebnim potrebama u redovitoj nastavi. Tako su se kroz rad susreli s brojnim i različitim situacijama gdje su morali prilagođavati sebe i nastavu koju provode, a svi također navode kako se maksimalno trude i rade na tome da uključe svu djecu u nastavu. Ispitanik 2 radi u posebnoj školi te tako ima puno iskustva s lakim, srednjim i teškim slučajevima, a kroz daljnji razgovor donosi zanimljiva razmišljanja i inkluzivnom obrazovanju s obzirom da definitivno ima najviše iskustva s takvom djecom. Ispitanik 3 također navodi kako imaju barem 20-tak djece s posebnim potrebama u jednoj školskoj godini, a isto tako se dotiče problema gdje roditelji ne žele predati potrebnu papirologiju za dijete kada dođe u srednju školu, iako su u osnovnoj školi bili pod individualiziranim programom. Ovaj problem detaljnije će se analizirati u drugom dijelu intervjua. Ispitanik 5 ima iskustva s različitom paletom djece s posebnim potrebama, od darovitih, manjina, ali isto tako i djecu s teškoćama, ali navodi kako ima samo pozitivna iskustva i kako uz trud i zalaganje, inkluzivno obrazovanje ne predstavlja prepreku u kvalitetnom obrazovanju. Ispitanik 7 navodi kako je predmet tjelesne i zdravstvene kulture specifičan i kako se nastavnici uvijek prilagođavaju djeci prema njihovim potrebama, pa tako rade i sa djecom s posebnim potrebama kako bi svi bili uključeni u nastavu. Ispitanik 9 još govori kako se uključivanje sve djece u redovitu nastavu pokazalo pozitivno i učinkovito te kako u redovitoj nastavi imaju veće prilike za napredak i socijalizaciju za razliku od posebnih škola. Ovakvi odgovori svakako ohrabruju i pokazuju kako nastavnici imaju sve više iskustva s djecom s posebnim potrebama, a podiže se i svijest o dobrobitima takvog obrazovanja. Ogromno iskustvo u radu uvelike i pomaže u prikupljanju kvalitetnih i vjerodostojnih odgovora, a većina nastavnika je pokazala kako je upoznata s konceptom, prednostima i preprekama takvoga rada, a i svijest o vlastitim kompetencijama i potrebama cjeloživotnog obrazovanja.

Ispitanik 2: „Naravno da. Ja radim s djecom s posebnim potrebama. Laki, srednji i teški slučajevi. Provodim inkluziju jer radim u takvoj školi.“

Ispitanik 3: „Ja sam se susrela, mi svake godine imamo barem 20-tak djece, koja su na neki način drugačija od ostalih i koje treba drugačije tretirati. Međutim, u srednjoj školi, bar kod mene se pojavljuje taj problem što mnogi roditelji nakon što su im djeca u osnovnoj školi bila obuhvaćena nekakvim posebnim programom, u srednjoj školi ne žele uopće predati papire

da su ta djeca s posebnim potrebama, to nam je veliki problem u srednjim školama. I onda kad vide da ima neki problem, prođe jedno polugodište, onda bi oni ipak tu djecu deklarirali kao djecu s posebnim potrebama, djeca s teškoćama.“

Ispitanik 5: „Da. Imala sam Romkinju prošle godine u mom razredu koja je pokazala izvrsne rezultate, maturirala je s visokim ocjenama što je bilo pravo čudo s obzirom da je došla iz tog svijeta. Imam i darovitu djecu s kojima je lakše raditi. A imam i djecu s teškoćama. Imam dijete koje ne vidi dobro, gotovo je slijep jer je albino. Imam i učenicu koja ima parezu gornje i donje strane komorbiteta od posljedica cijepljenja. Imala sam autistično dijete, imam jako puno pozitivnih iskustava s tom djecom i nije mi to nikakav problem.“

Ispitanik 7: „Da, imam iskustva i provodim inkluziju. Općenito je to takav predmet u kojem se ja prilagođavam potrebama svakog djeteta bez obzira na postojanje poteškoće. Svi imaju pravo na nastavu i pokušavam njima prilagoditi sve prema njihovim mogućnostima i sposobnostima.“

Ispitanik 9: „Da, imam iskustva, imamo u školi dosta i Roma i djece s teškoćama također. Naravno, provodimo inkluziju. Jedino nemamo individualizirane programe za njih. Ali, uvijek smo za uključivanje. Poznato je da su prije neka bila isključena i u posebnim školama, to se nije pokazalo dobro i učinkovito, ograničava se njihovo sudjelovanje i nisu ravnopravni. Metode rade su bile ispod njihove razine i mogućnosti, a u redovnoj nastavi imaju prava na jednak odgoj i obrazovanje za sve.“

Posljednje pitanje u ovom poglavlju doticalo se važnosti sporta i tjelesne i zdravstvene kulture za djecu s posebnim potrebama iz perspektive nastavnika. Bez velikih iznenađenja, svi nastavnici stavili su veliku važnost na tjelesnu i zdravstvenu kulturu i kretanje ne samo za djecu s posebnim potrebama, već za svu djecu. Tako ispitanik 2 govori o razvijanju cjelovite osobe kroz sport i umanjivanje teškoća. Ispitanik 3 ističe primjer kako je za neke sat tjelesne i zdravstvene kulture praktički jedina prilika za kretanje i druženje s vršnjacima. Ispitanik 5 dodaje i važnost prilagodbe samih nastavnika te ističe važnost ulaganja truda u tu djecu. Ispitanik 6 dodaje kako samo uključivanje djece je najbolje za stjecanje samopouzdanja i napretka kroz život. Ispitanik 9 dodaje kako je to ključno za stvaranje životnih navika, samostalnost, timski rad, razvijanje tolerancije, motorike i svega ostaloga. Kroz ove odgovore vidimo kako su nastavnici itekako svjesni važnosti vlastitog predmeta, pa tako i uključivanja sve djece u redovitu nastavu. Prednosti za samu djecu su brojne, a vrlo je važan trud i poticaj od strane nastavnika koji onda prenose pozitivnu energiju na djecu i cijelo razredno okruženje. Sve navedene prednosti potvrđuju razmišljanja Bailey-a (2005) koji naglašava kako tjelesna

aktivnost pozitivno utječe na psihičko i fizičko zdravlje osobe, kognitivne i akademske vještine te pospješuje društvenu uključenost. Kvalitetna provedba inkluzije u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture od izrazite je važnosti za svako dijete koje ima pravo na kretanje i razvijanje, a na nastavnicima i na inkluzivnoj školi je da omogući sve potrebne uvjete kako bi to bilo ostvarivo.

Ispitanik 2: „Nemoguće važno, užasno važno. Sport razvija kompletnu osobu, disciplinu. Pokreti, razvijanje motorike, umanjivanje teškoća. Socijalizacija i sve ostalo.“

Ispitanik 3: „Apsolutno. Ja imam jedan primjer jednog djeteta koje ima posebne potrebe, no mama i tata ju tretiraju tako da mora prolaziti s dobrim ocjenama, dijete koje je po cijeli dan učilo, nikada se nije van škole igralo sa svojim vršnjacima, što je meni bilo šokantno. To dijete kad dođe u dvoranu, ono ne zna što će od sreće, hajdemo ovo, hajdemo ono, nevjerojatno nešto. To dijete nikad nije ispred svoje zgrade se igralo s drugom djecom. Jedini kontakt joj je bila škola, aktivnost jedina na tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi. Tako da mislim da je tjelesna i zdravstvena kultura prijeko-potrebna za takvu djecu, više nego forsiranje učenja, pisanja zadaća, mislim da je aktivnost puno puno važnija.“

Ispitanik 5: „Apsolutno treba uključiti djecu. Treba napraviti prilagodbu, a mnogi moji kolege se ustručavaju tih prilagodbi, ali kineziolozi bi to trebali znati. Meni to nije problem niti me strah, naravno da sada u ovoj situaciji s pandemijom je to sve još teže.“

Ispitanik 6: „Dapače što više. Mislim da je naš predmet glavni u tome jer se preko našeg predmeta djeca mogu osloboditi nekakvih strahova, dobro im dođe vježba za tijelo, motoriku, socijalizacija. Sam predmet je takav da je najbolji za stjecanje samopouzdanja i ostalo. Dosta toga što im treba za život čega roditelji i djeca često nisu svjesni.“

Ispitanik 9: „Mislim da je to jako bitno. Sport je bitan za svu djecu, a posebno za djecu s posebnim potrebama, za motoriku, životne navike, socijalizaciju, samostalnost, odgovornost, upoznaju ostalu djecu, socijalne vještine, disciplina, timski rad, tolerancija i sve ostalo.“

Kroz ovo poglavlje saznali smo mišljenje nastavnika o inkluziji, njihovo iskustvo, provode li inkluziju u školi te važnost sporta za djecu iz njihove perspektive te po odgovorima možemo reći kako su nastavnici zaista uključeni i motivirani za kvalitetnu provedbu inkluzivnog obrazovanja, ali isto tako kako su svjesni pojedinih nedostataka i postojećeg prostora za napredak. Kroz razgovore se ipak može iščitati pozitivno uvjerenje i svijest o važnosti inkluzivnog obrazovanja te pozitivnog smjera kada govorimo o inkluziji na nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. Takvo saznanje ulijeva nadu kako je napredak u obrazovnom sustavu neminovan te kako sve ide u smjeru stvaranja inkluzivnih škola.

9.2 Kompetencije i pripremljenost nastavnika

Kompetencije nastavnika i cjeloživotno učenje, odnosno nadograđivanje novih kompetencija na postojeće jedan su od ključnih elemenata za provedbu inkluzije i maksimalnu prilagodbu djece u nastavi. Individualizirani programi te prilagodba postupaka ili/i sadržaja velika su odgovornost samih nastavnika koji ulažu veliki trud kako bi svi imali jednake uvjete za sudjelovanje u nastavi, a tu su i dodatne radionice koje bi svaka škola za sebe trebala pružiti kao dodatnu edukaciju. Kroz ovaj set od četiri pitanja od nastavnika se tražilo vlastito viđenje spremnosti i pripremljenosti za provođenje inkluzije u školi, opisivanje individualiziranih programa za djecu ukoliko ih ima, identificiranje razine prilagodbe postupaka ili/i sadržaja u nastavi te prikladnih radionica koje bi trebale podizati svijest o inkluzivnom obrazovanju, ali i kvalitetno teorijski i praktično pomoći nastavnicima u provedbi inkluzije u školi.

Prvo pitanje u ovom poglavlju bilo je smatraju li se nastavnici dovoljno kompetentnima i pripremljenima za provođenje inkluzije u školi i zašto tako misle. Na taj način pokušale su se identificirati određene kompetencije, ali i svjesnost te procjena samih nastavnika o vlastitim mogućnostima. Kroz odgovore se može vidjeti kako se većina nastavnika smatra spremno i kompetentno za rad s djecom s posebnim potrebama, ali uz dosta vlastitog truda i istraživanja izvan škole. Neka prethodna istraživanja (Boras, 2019 navedeno u Bouillet, 2010) govore kako su nastavnici pozitivnih uvjerenja o inkluzivnom obrazovanju, no ne smatraju se dovoljno pripremljenima i kompetentnima za provođenje istog. Takva samokritičnost može biti i pozitivna jer potiče nastavnike na samostalan rad i cjeloživotno učenje. Tako ispitanik 1 tvrdi da se neke osnovne kompetencije stječu tijekom obrazovanja, no stavlja naglasak na cjeloživotno učenje i napredovanje kroz sami rad u školi. Ispitanik 2 ima za usmjerenje i kineziterapiju te se smatra itekako kompetentnim za rad s djecom svih kategorija. Ispitanik 3 ističe nužnu senzibilnost nastavnika u radu, dodatan trud i pažnju, ali bez isticanja razlika i velikih odvajanja u nastavi, naglašava važnost ljudskih kompetencija. Ispitanik 4 i 5 također navode važnost samostalnog istraživanja i prilagođavanja raznim situacijama bez obzira na stručnu pomoć i papirologiju. Ipak, ispitanici 6 i 7 i 9 ne smatraju se dovoljno kompetentnima i govore kako im je potrebna dodatna edukacija za rad s djecom s posebnim potrebama, ali da se u radu većinom snalaze kako najbolje mogu. Ističu kako postoji puno nepredvidivih stvari u radu na koje nastavnik nikada nije dovoljno spreman. Slično potvrđuje i prethodno istraživanje (Doukeridou i sur., 2011) gdje se 32% nastavnika ne smatra kompetentno za rad s djecom s posebnim potrebama, a 33% se smatra kompetentnima, dakle viđenja su podijeljena. Već kroz ove prve odgovore možemo vidjeti kako se većina nastavnika osjeća spremno za rad i provedbu

inkluzivno obrazovanja, no također je vidljiva svijest kako to nije posao za samo jednu osobu, već su najčešće potrebni kinezoterapeuti i defektolozi u mnogo raznih situacija, a ključna je i dodatna edukacija koju najčešće nastavnik mora odrađivati sam za sebe izvan radnog vremena.

Ispitanik 1: „Dovoljno sam kompetentna, ono što mi je dalo obrazovanje, ali i dalje se usavršavam i učim, prilagođavam, jer u radu vidiš gdje si, to te nitko ne uči na fakultetu. Kroz rad napreduješ i educiraš se.

Ispitanik 3: „Ja da, osobno ja da. Mislim da sam dosta senzibilna s tom djecom i apsolutno im se prilagodim. I npr. kada mi roditelj ne priloži papir da dijete ima poteškoća, naravno to dijete se prepozna i izdvoji u skupini. Ja sama to dijete tretiram na jedan malo drugačiji način, ali ne pravim neke drame i probleme tom djetetu, već mu s puno više pažnje i truda pokušavam neke stvari objasniti, približiti i opisati. Mislim da je to sve do čovjeka i da to sve ovisi o nama. Smatram se kompetentnom i mislim da se to dobro snalazim.“

Ispitanik 5: „Da. Radim na sebi, istražujem i s godinama znam sve više i mogu ponuditi djeci zaista puno toga.“

Ispitanik 7: „Pa i ne baš. Par puta smo se susretali i nekad ne znaš od reagirati, to su strašno nepredvidive situacije i mislim da nikad nisi dovoljno spreman za sve njihove potrebe. I mislim da mi je tu potrebna nekakva posebna edukacija i snalazimo se prema situaciji.“

Iduće pitanje ispitalo je imaju li pripremljene i koriste li nastavnici individualizirane programe za djecu. Individualizirani programi su neophodni i obvezni u provedbi inkluzivnog obrazovanja kako bi se omogućilo sudjelovanje svakome djetetu te kako bi se ostvarili zadani ciljevi obrazovanja. Kroz odgovore saznajemo kako polovica nastavnika ima pripremljene individualizirane programe, a polovica ih nema. Oni nastavnici koji ih imaju i koriste, sami ih pišu i pripremaju pritom koristeći sve moguće informacije koje imaju o djetetu te vlastito znanje i iskustva koja su stečena radom i samostalnim istraživanjem o pojedinim teškoćama. Tako ispitanik 2 tvrdi da ima individualizirane programe i detaljno opisuje primjer rada s takvom djecom gdje se prilagođava i sadržaj i aktivnosti, a naglašava i međusobnu suradnju sa svim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa. Ispitanik 3 pak navodi kako nema individualizirane programe, ali kako prilagodi i pojednostavi sve aktivnosti koje djeca moraju izvršiti. Ispitanik 5 ima i koristi individualizirane programe koje kreira pomoću medicinske dokumentacije i procjena mogućnosti te također opisuje dio programa. Ispitanik 7 navodi kako ponekad ima individualizirane programe koje prati, ali kako se često prilagođava situacijski kroz rad bez obzira na postojanje programa. Kroz navedene odgovore nastavnika možemo zaključiti kako polovica nastavnika piše individualizirane programe, a polovica ne. Ipak, svi se pokušavaju

maksimalno prilagoditi djeci i olakšati im nastavu u toj mjeri da mogu jednako sudjelovati s vršnjacima, a istovremeno napredovati u pozitivnom razrednom okruženju. Rezultati su pokazali kako nastavnici zaista prate ono što se od njih očekuje prema Karamatić Brčić (2012), odnosno individualizacija nastave i senzibilan pristup prema svakome učeniku uz primjenu postojećih znanja i vještina te korištenja nastavnih pomagala.

Ispitanik 2: „Imam. Prilagodim aktivnosti i sadržaj kompletno. Npr. dijete u kolicima, stavimo to dijete na pod i radim s tim djetetom, istezanje svakog prsta, nadlakticu, podlakticu, noge, ruke, abduktori, Ahilova tetiva i tako sve ostalo što je potrebno tom djetetu. Kompletne vježbe i zadatke. Sama pišem programe, za svako dijete, suradnja s roditeljima, s ravnateljem, sa svim kolegicama, sve mora biti savršeno da se što više pomogne toj djeci i roditeljima.“

Ispitanik 3: „Ne, ja isključivo plan i program koji imam prilagodim djeci na taj način da im pojednostavim pokrete da oni ne moraju izvest u onako složenom obliku kao ostali. Tako da nemam, pogotovo nemam ove godine kad je nama plan i program posve drugačiji zbog korone.“

Ispitanik 5: „Da, ja to imam i to radim i to je potrebno. Npr. djevojka koja ima skraćene ekstremitete (ruka i noga), ona ima individualizirani program za 1. razred gimnazije i individualizirani pristup. Za sve što radi, ima posebni program. Isto tako i učenik koji slabo vidi, ima sve individualizirano na temelju medicinskih dokumenata i mogućnostima. I on najnormalnije radi i vrlo izvrsno kao i ta djevojka. Od početka godine imam individualizirane programe za njih i mi smo u školi dužni to raditi. Radim individualizaciju i za drugu djecu koji nemaju takvih problema, ali imaju recimo određenih zdravstvenih problema druge vrste. Epilepsija (izostavljanje anti gravitacijske vježbe).“

Ispitanik 7: „Prije par godina sam imala jednu učenicu i tada smo posebni smišljali program za to dijete. A ovako inače prilagođavam kroz sat program ovisno o potrebi djeteta, nešto imam zapisano, ali i u hodu u glavi imam određene ideje i metode pristupa takvoj djeci ovisno o nastavnoj jedinici. To su nepredvidive situacije i morate pristupati posebno i situacijski.“

Idućim pitanjem pokušalo se identificirati provode li nastavnici i na koji način prilagodbu aktivnosti ili/i sadržaja u nastavi s djecom s posebnim potrebama. Dobiveni odgovori su pozitivni i ohrabrujući jer svi nastavnici izjasnili su se kako po potrebi prilagođavaju aktivnosti, ali ponekad i sadržaj kako bi nastavu olakšali svakome djetetu. Dobiveni rezultati preklapaju s teorijskim razmišljanjima gdje je jedna od najznačajnijih vještina individualizirani pristup učenicima kroz prikladan odabir aktivnosti i zadataka (Marinović, 2018; navedeno u Good, Brophy, 1995). Ispitanik 3 govori kako ne mijenja sadržaj,

no uvijek prilagođava aktivnosti tako da ih djeca mogu obavljati, ali da istovremeno budu dovoljno izazovni za napredak. Ispitanik 7 opisuje kroz adekvatne primjere što i u kojim slučajevima prilagođava djetetu, posebice kada je riječ o djetetu s teškoćama u razvoju. Ispitanik 10 navodi kako je često procjena ostavljena i na same nastavnike što je svakako velika odgovornost, ali kroz iskustvo dolazi i takvo znanje, a najvažnije je da se postignu određeni ciljevi i napredak u radu. Dobivenim odgovorima može se uvidjeti kako se svi nastavnici trude prilagoditi aktivnosti ili čak i sadržaj u radu, ali sve ovisi o situaciji i poteškoćama učenika, a na taj način prate i zakonske odredbe (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, 2008) kojima je uređeno da se djetetu pruža metodička prilagodba (smanjivanje opsega nastavnih sadržaja) ili/i prilagodba aktivnosti (vrijeme i metode rada, didaktička sredstva i ostalo).

Ispitanik 3: „Ne mijenjam sadržaj, već aktivnosti, ali ne puno, već u toj mjeri koliko je toj djeci potrebno da to savladaju. Ništa puno, jer hoću da nauče ono što uče i druga, ali u malo pojednostavljenom obliku. Npr. učimo ples, i sad dijete ima posebne potrebe, meni je bilo dovoljno da ona nauči plesni pokret, naprijed nazad npr. bez okreta. To je jedan primjer, a ples kao ples ostaje.“

Ispitanik 7: „Prilagođavam jedno i drugo. Recimo, jedno dijete nije moglo hodati, hodala je uz pomoć pomoćnice i s njom sam radila vježbe koje je mogla u sjedećem položaju, ono što je mogla. A primjerice nekad mijenjam samo postupke, npr. vršno odbijanje, smanjim neke granice i ograničenja. Smatram da je bilo kakvo vježbanje bolje nego nikakvo.“

Ispitanik 10: „Da, to svakako. Neki nisu ni motorički dobro razvijeni i njima treba prilagodba prema njihovim sposobnostima i zato postoje takve stvari, ali to meni nije teško. Iz prve ruke vidim tko što može i najbitnije mi je da dijete postigne napredak.“

Već ranije su neki nastavnici istaknuli kako im je potrebna dodatna edukacija i pomoć u inkluzivnom radu, a zadnje pitanje ovog poglavlja upravo se bavi radionicama ili tečajevima usavršavanja u radu s djecom s posebnim potrebama. Po odgovorima nastavnika vidi se kako određene edukacije i radionice postoje u sklopu škola u kojima rada, ali većinsko mišljenje je kako takvi tečajevi nisu na adekvatnoj razini niti u doticaju sa realnim stanjem i praktičnim radom u nastavi. Bez obzira na to, dosta nastavnika smatra kako su takve edukacije nužne, no potrebno ih je modificirati kako bi bili korisniji za konkretan rad i vježbe na satu tjelesne i zdravstvene kulture. Kroz prijašnje istraživanje (Karamatić Brčić i Viljac, 2018) pokazalo se kako 62% nastavnika smatra kako im je potrebno dodatno obrazovanje, edukacija i nove kompetencije za kvalitetnu provedbu inkluzivnog obrazovanja, što se potvrdilo i u ovom

istraživanju. Ispitanik 1 tvrdi kako postoje određeni seminari koji ih pobliže upoznaju o određenim teškoćama kod djece s kojima bi se mogli susresti. Ispitanik 2 pak naglašava važnost asistenta i njihove educiranosti u radu. Ispitanik 4 navodi kako se nastavnici ipak na kraju moraju snalaziti sami kako god znaju jer edukacije nisu dovoljno korisne i praktične. Ispitanik 5 govori kako postoje određene edukacije izvan škole te se nastavnik mora dodatno raspitivati i tražiti izvore znanja. Kroz strano istraživanje (Hodge i sur., 2009) pokazalo se kako nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture imaju veliku želju za veće prilike profesionalnog razvoja i napretka, odnosno potrebno im je više edukacije o djeci s posebnim potrebama koje im je dužna omogućiti obrazovna ustanova u kojoj rade. Ispitanik 6, 7 i 8 kao kritiku navode što zaista ne postoje konkretne vježbe za rad na takvim seminarima, već sve ostaje na teorijskom opisivanju. Ovi odgovori potvrđuju razmišljanja nastavnika iz prethodnog istraživanja (Kranjčec Mlinarić i sur., 2016) gdje nastavnici tvrde kako postoje određene edukacije, no to su samo osnovne smjernice koje ne mogu dočarati specifičnu situaciju u nastavi, a govore i kako u formalnom obrazovanju ne postoji dovoljno sadržaja za pripremu i rad u inkluzivnom okruženju. Stoga, većina nastavnika se usavršava individualno te uči kroz rad i situacije s kojima se susreće u nastavi.

Ispitanik 1: „Imamo seminare i edukacije, mi kao profesori tjelesnog, u tim specifičnim slučajevima, za djecu s autizmom, Down sindromom. Ukoliko bude potrebe, znala bih gdje trebam pronaći potrebne informacije.“

Ispitanik 2: „Potrebna je u svakom slučaju. Zato jesu osposobljeni asistenti koji su prošli sve edukacije. Oni su spona između djeteta i roditelja.“

Ispitanik 4: „Postoje. Pitanje koliko je to dostupno, posebno sada u online nastavi. Profesori se moraju snalaziti onako kako znaju. Često te radionice nažalost nisu previše korisni i praktični, sistematizirano je ono što već znamo. Svaki nastavnik mora dati sve od sebe i pristupiti takvim učenicima maksimalno.“

Ispitanik 6: „Imamo nekakve aktive, imali smo takve edukacije, ali to je dosta šturo, ništa nije konkretno za praktičan rad. Nemamo vježbe i nešto što bi u praksi koristilo.“

Kroz ovo poglavlje saznajemo kako se većina nastavnika smatra kompetentno za inkluzivni rad, a tu se najviše spominje učenje kroz iskustvo i samostalno educiranje o pojedinim slučajevima i situacijama. Stalno nadograđivanje kompetencija je nužno, a toga su svjesni i nastavnici. Ipak, potrebna je dodatna edukacija i veća pažnja treba biti posvećena inkluzivnom obrazovanju još na fakultetu, no postoje stvari koje se mogu naučiti samo kroz rad s djecom. Nastavnici su svjesni kako su individualizirani programi obvezni, no dosta njih ne

koristi tako nešto, već se vode iskustvom i radom „u hodu“, a nastavnici koji ih imaju, pišu ih i pripremaju sami uz pomoć medicinske dokumentacije ili uputstva defektologa i pedagoga. Ovdje je definitivno potrebna velika suradnja i pripremljenost kako bi se svakome djetetu omogućio kvalitetan program prikladan njegovim mogućnostima. Također, nastavnici često prilagođavaju postupke, ali i sadržaj u radu s djecom, a naglašava se kako je predmet tjelesne i zdravstvene kulture zaista specifičan te je određena prilagodba prijeko potrebna u radu, a tu nastavnik mora biti izuzetno educiran i senzibilan te imati ponekad i stručnu pomoć uz samostalnu edukaciju i savjetovanje. Kada govorimo o organiziranoj edukaciji i seminarima u školi o inkluzivnom obrazovanju i poteškoćama, one postoje, ali prema viđenju profesora najčešće nisu korisne u praksi te bi trebalo poraditi na kvalitetnijoj i praktičnijoj edukaciji nastavnika koji definitivno trebaju više pomoći i obrazovanja za rad s takvom djecom.

9.3 Materijalno-tehnički, kadrovski i organizacijski uvjeti rada te suradnja

Materijalno-tehnički uvjeti rada vrlo su važni za svakog nastavnika, a posebice za nastavnike tjelesne i zdravstvene kulture. Važno je ispitati njihovo viđenje uvjeta rada, a to je još važnija stavka kada govorimo o inkluzivnoj nastavi. Nadalje, itekako je važan organizacijski aspekt nastave te dostupnost kadrova u provedbi inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Na kraju, međusobna suradnja svih sudionika nastave ključan su faktor za kvalitetnu provedbu inkluzije u školi, pa su nastavnici ispitani i o tom elementu, a bilo je riječi i o prisutnosti institucionalne podrške te postojanju zakonske regulative koja dosta utječe na provedbu inkluzivnog obrazovanja.

Kada je riječ o materijalno-tehničkim uvjetima rada i potrebnoj opremi za provedbu nastave, mišljenja nastavnika su podijeljena. Polovica ispitanika uglavnom je zadovoljna opremom kojom raspolažu, dok polovica njih smatra kako uvjeti nisu najbolji. Ipak, svi nastavnici se snalaze i rade s onime što imaju i trude se maksimalno prilagoditi djeci u radu. Ispitanik 3 tvrdi kako je zadovoljan opremom koju posjeduje u školi i kako je najvažniji trud nastavnika. S druge strane, ispitanik 4 govori kako nema svu potrebnu opremu, ali kako samoinicijativno nabavlja određenu opremu za kvalitetniju provedbu nastave. Ovo potvrđuje prethodna istraživanja (Karamatić i Viljac, 2018) gdje se polovica nastavnika izjasnila kako je potrebna individualna prilagođenost posebnih materijala za adekvatan rad i pristup svakome djetetu. Isto tako, vidi se kako nastavnici samoinicijativno prilagođavaju opremu u radu, a ponekad se mora prilagoditi i težina i dimenzija sportskih rekvizita. (Maršanić, 2018 navedeno u Kiš-Glavaš, 2016). Prema ovim odgovorima može se zaključiti kako nastavnici nemaju sve

potrebne materijalno-tehničke uvjete koji su propisani Državnim Pedagoškim Standardom srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008), ali snalaze se najbolje kako znaju. Zanimljivu konstataciju donosi i ispitanik 5 koji kaže kako je zadovoljan postojećom opremom, no kako sve najviše ovisi o nastavniku jer neki imaju dobre uvjete, a ne koriste ju na pravi način. Ispitanik 10 svjestan je nedostatka opreme, no vidi se u razmišljanju da je najbitniji trud samog nastavnika koji maksimalno mora iskoristiti ono što ima u nastavi. Navedena razmišljanja potvrđuju viđenje autorice Šterpin (2018) koja tvrdi kako su materijalni uvjeti rada vrlo bitni, no sama nastava najviše ovisi o nastavnikovim znanjima, vještinama i načinima na koje koristi ono što mu je dostupno (prostor, oprema i sredstva).

Ispitanik 3: „Imam, ja nisam zahtjevana. Mislim da s onim što imamo se super snalazimo i mislim da ne treba apsolutno ništa posebno. Ono što imam koristim i ne kompliciram.“

Ispitanik 4: „Nemamo trenutno svu potrebnu opremu, nešto i što smo imali, urušio je potres. Djeca čak ni garderobu nemaju sada. Kada smo u redovnoj nastavi, nemamo baš uvjete. Samoinicijativno nabavljam određenu opremu za lakše provođenje nastave i tako se i ostali nastavnici snalaze.“

Ispitanik 5: „Ja se ne mogu žaliti, imam dovoljno opreme da mogu djeci ponuditi kvalitetnu inkluziju, ali znam da mnoge škole nemaju. Ali, nije čak stvar toliko opreme koliko je stvar da osoba sama vidi gdje radi, s kime radi i što može maksimalno s obzirom na te uvjete koje ima djetetu ponuditi. Mnogi imaju odlične uvjete, a ne rade ništa. Uvjeti nisu najbitnija stvar.“

Ispitanik 10: „Mi obično nismo zadovoljni. Ovisi s kime uspoređujemo, nemamo sve mogućnosti realno. Ali imamo jako puno toga i možemo biti zadovoljni i radimo s onime što imamo.“

Iduće pitanje doticalo se institucionalne podrške i stava škole prema inkluzivnom obrazovanju. Svi nastavnici suglasni su kako imaju zadovoljavajuću podršku škole i svih drugih sudionika u inkluzivnom procesu, stavovi su pozitivni i potiču na daljnji napredak i podizanje svijesti. Tako ispitanik 1 tvrdi da škola omogućava i podržava inkluziju. Ispitanik 4 također tvrdi da nastavnici imaju podršku i da svi rade na stvaranju inkluzivne škole. Ispitanik 5 isto tvrdi kako imaju zadovoljavajuću podršku, ali dodaje i kako su nastavnici dužni po zakonu provoditi individualizirane postupke u nastavi i prilagoditi program svakom djetetu. Ispitanik 8 ističe važnost defektologinje u školi, a ispitanik 9 smatra kako se podiže cjelokupna svijest i kako su svi uključeni u proces inkluzije.

Ispitanik 1: „Škola omogućava i podržava inkluziju u svakom slučaju.“

Ispitanik 4: „Imamo podršku, škola je tu uvijek i radi sve što može da se ta djeca ne osjećaju zapostavljeno.“

Ispitanik 5: „Škola je vrlo pozitivna i dužni smo prema zakonu provoditi individualizirane postupke u nastavi za bilo koje dijete koje ima specijaliziranu medicinsku dokumentaciju. To su svi nastavnici dužni po zakonu raditi, ali mnogima se to ne da raditi. To zahtijeva malo posebne pripreme, ali poslije sve vrlo lagano ide.“

Ispitanik 8: „Imam svu podršku. Imamo vrhunsku defektologinju koja se brine oko svakog učenika i možemo joj se obratiti za bilo kojeg učenika.“

Ispitanik 9: „Pozitivan je stav, mislim da to ide u sve boljem smjeru. Podiže se svijest i svi smo uključeni u taj proces.“

Sljedeće pitanje doticalo se dostupnosti kadrova u inkluzivnom procesu iz perspektive nastavnika. Mišljenja i iskustva nastavnika na ovu temu su raznolika, tako u nekim školama djeca često imaju asistente, pomoćnike u nastavi i stručnu ekipu koja stoji iza nastavnika, dok u nekim školama ne postoji takva podrška, a svi nastavnici se slažu da im je takva pomoć itekako potrebna. Velika potreba za uključenost sveobuhvatnog stručnog tima, odnosno svih dionika inkluzivnog procesa i njihova kvalitetna međusobna komunikacija i suradnja potvrdila se i u prijašnjem stranom istraživanju (Qi i sur., 2014). Nastavnici su svjesni važnosti inkluzivnog obrazovanja, no potrebna im je pomoć i suradnja ostalih suradnika. Ispitanik 2 zadovoljan je stručnim timom i ta škola ima nekoliko defektologa, asistenata i povezanu ekipu ljudi koji rade s djecom s posebnim potrebama. Ispitanik 3 govori kako u njegovoj školi nema takve stručne pomoći, izuzev školskog pedagoga. A, isto tako dodaje kako nastavnici često moraju raditi i prilagođavati program djeci na vlastitu inicijativu i odgovornost jer potrebna medicinska dokumentacija često nije priložena. Ispitanik 4 dodaje kako asistenata ima u praksi, ali vrlo rijetko te kako je sve u rukama nastavnika koji tada mora individualizirati nastavu i odrediti vježbe koje dijete može odraditi. Ispitanik 10 tvrdi kako je pomoć itekako dobrodošla, ali iz njegovog iskustva pomoćnici u nastavi nisu dovoljno educirani i pedagoški kompetentni za rad s djecom. Izuzev posebne škole kod ispitanika 2, vidimo kako mnoge škole nemaju dovoljno kadrova za provedbu inkluzije. Prema Državnom Pedagoškom Standardu srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008) stručni suradnici u školi jesu pedagog, psiholog, knjižničar i stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila, a u inkluzivnom procesu trebaju sudjelovati i logopedi, stručnjaci zavoda za zapošljavanje, socijalne skrbi, pomoćnici u nastavi i ostali suradnici, no vidimo kako nastavnicima u ovom istraživanju takva pomoć nije dostupna.

Ispitanik 2: „Imamo asistente koji su stručni i brižni, defektologe, ravnatelj, radna okolina je super, sve se zna i sve što se događa je povezano.“

Ispitanik 3: „Ne, mi ništa nemamo. Mi imamo pedagoga koji je upućen u sve to i mi njemu preko papira i planova napomenemo s kojom djecom radimo posebno. Premda, ja ne mogu radit s djetetom posebno ništa ukoliko, formalno, pisat da radim, ukoliko mi roditelj nije donijeo papir i zatražio takav rad. Tako da, ja radim to praktički to „na crno“. Jer to dijete ne može drugačije, a roditelj ne želi reći da dijete ima problem premda zna da ima jer je imalo i u osnovnoj, a sad u srednjoj ne želi iz meni nepoznatih razloga.“

Ispitanik 4: „Ima u praksi, ali rijetko. Uglavnom se to kompenzira kroz individualizaciju nastave i prilagođavamo se njihovim potrebama, izlazimo im u susret da koliko toliko mogu savladati nastavu.“

Ispitanik 10: „Imamo pomoćnike u nastavi. Ali nažalost to su često nestručne osobe koje nemaju veze s pedagogijom i nastavom. Protiv takvih stvari sam, kada dolaze nestručne osobe za određeni predmet. Dobro je da postoji i da može biti, ali ne može biti osoba koja ne može biti osoba koja nije stručna za to. To je šteta velika.“

Iduća dva pitanja bave se suradnjom nastavnika s ostalim djelatnicima i suradnjom s roditeljima djece s posebnim potrebama. Kroz odgovore doznajemo kako je iz perspektive nastavnika suradnja svih djelatnika na vrlo visokoj razini, a prati ju isto tako dobra suradnja s roditeljima u većini slučajeva. Tako Ispitanik 1 tvrdi da su svi u školi dobro umreženi i kako je suradnja s roditeljima također pozitivna, svi rade zajedno za dobrobit djece. Koliko je ovo važno pokazalo je prethodno istraživanje (Karamatić Brčić i Viljac, 2018) gdje se 48% nastavnika slaže kako je nužna kvalitetna suradnja između nastavnika i stručnih suradnika, a čak 72% ispitanika govori kako je izuzetno bitna stalna komunikacija s roditeljima u radu s djecom s posebnim potrebama. Ispitanik 3 ističe dobru suradnju među djelatnicima, ali za roditelje tvrdi kako često kočje suradnju jer ne žele deklarirati vlastito dijete čime mu odmažu u njegovu razvoju i prihvaćanju u društvu. Ispitanik 4 i ispitanik 9 ističu kako postoje razredna vijeća na mjesečnoj bazi kada se prenose iskustva i svi nastavnici su vrlo dobro povezani te svjesni potreba učenika s kojima svakodnevno rade. Ispitanik 7 isto dodaje kako roditelji ponekad obustavljaju tu suradnju na štetu vlastitog djeteta, a tada su nastavnici prepušteni sami sebi i moraju odraditi sve na vlastitu inicijativu.

Ispitanik 1: „Svi smo uključeni, umreženi, svi smo u dobroj suradnji.“

Ispitanik 1: „Roditelji su dosta otvoreni, pozitivni su, žele pomoći svom djetetu, surađuju.“

Ispitanik 3: „Roditelji koče suradnju. Žele da im dijete bude „normalno“, a zapravo mu odmažu na taj način, što onda ako to dijete dobije papir i ako traže posebnu pomoć, nećemo mi to dijete ubijati u pojam ili pred drugima ga deklarirati kao nekakvog posebnog itd. Mislim da tu roditelji griješe i otežavaju svom djetetu.“

Ispitanik 4: „Jako dobro, na mjesečnoj bazi se okuplja razredno vijeće koje onda prenosi iskustva. Sve je dobro, znamo svi o čemu se radi i s kakvim problemima se nosimo kroz inkluzivnu nastavu.“

Ispitanik 7: „Dobro je sve, onoliko koliko je potrebno. Nekada roditelji znaju kočiti papirologiju i onda smo mi prepušteni sami sebi i moramo se prilagoditi bez obzira na papire. Odrađujemo najbolje što možemo.“

Posljednje pitanje u ovom poglavlju istražilo je mišljenje nastavnika o zakonskoj regulativi i potencijalnim preprekama u papirologiji kada se radi s djecom s posebnim potrebama. Svi nastavnici tvrde kako se nisu susreli s nekim barijerama u radu, ali priznaju i kako ne poznaju najbolje sve zakone i odredbe o inkluzivnom obrazovanju. Najčešća poteškoća s kojom se susreću jest nedostatna suradnja s roditeljima, odnosno kada roditelji sami ne žele priznati postojanje poteškoće te ne dostave potrebnu papirologiju kako bi se omogućila što kvalitetnija nastava za njihovo dijete. Ispitanik 2 ističe slabu educiranost ljudi u sustavu, ali napominje kako sve ide na bolje i podiže se svijest o inkluzivnom obrazovanju. Ispitanik 3 ističe problem s roditeljima, a dodaje i kako nekada postoje krajnji slučajevi kada dijete zaista ne može pratiti redovitu nastavu te bi možda tada ipak trebalo biti premješteno u posebnu školu. Ispitanik 4 također spominje kako roditelji znaju usporiti papirologiju, a kao rješenje stavlja odgovornost na sustav te posebice osnovnu školu koja ima dužnost kvalitetnije prenijeti sve informacije o djetetu koje se upisuje u srednju školu. Ispitanik 5 dodaje kako su zakoni u principu dobri, no sustav često zakaže, odnosno potrebni su dobro educirani i senzibilni ljudi koji će individualno pristupiti svakome djetetu. Ispitanik 7 dobro zaključuje kako je nakraju sve u rukama nastavnika koji se mora maksimalno potruditi bez obzira na neke barijere u zakonima, djeca su u centru pozornosti, a ne zakoni i papirologija.

Ispitanik 2: „Postoje, postoje ljudi koji vrlo malo znaju o svemu tome i tu ima kočnica, slaba edukacija. Ali, moram reći kako se svijest podiže i sve više svi radimo na inkluzivnom obrazovanju i edukacija je sve bolja. Sve više ima posebnih prilagodbi za tu djecu, fleksibilni smo.“

Ispitanik 3: „Meni najveći problem prave roditelji. Znam slučaj djeteta koje možda nije za inkluziju i jednostavno bi trebalo biti odgojeno u nekakvoj posebnoj ustanovi jer u svemu

što radi apsolutno narušava rad cijelom razredu, nitko živ ništa ne može raditi od njega. Njih 15 ništa ne radi jer se učiteljica mora baviti njime cijeli dan i mislim da npr. ipak takvu djecu treba bar u početku zbrinuti na jedan drugačiji način.“

Ispitanik 4: „Ja nisam nailazio na probleme. Roditelji ponekad koče predaju papira za dijete s posebnim potrebama. Po meni bi rješenje bilo da te dijete ne prosljeđuju roditelji nego da to sustav nekako proba riješiti, posebno na prijelazu iz osnovne u srednju školu. Često srednja škola u koju se dijete upisuje nema sve potrebne podatke o djetetu, već samo ocjene. Osnovna škola bi morala to naglasiti i da svi budu upoznati sa situacijom. Da se možemo pripremiti za to i pronaći adekvatne metode.“

Ispitanik 5: „Mi smo birokratska država, u principu imamo dobre zakone, ali imamo sustav koji loše funkcionira, a sustav čine ljudi. Ja imam sreće da imam dobre ljude oko sebe u službi, ali znam da mnogi kolege nemaju i mnogima se to ne da jer im je to tlaka. Morate od toliko djece, za to dijete sve posebno. S ovima jedno, s ovima druge. To zahtijeva puno pripreme i materijala u početku, a kasnije postaje rutina. Svaki slučaj je drukčiji i mora se individualno pristupiti.“

Ispitanik 7: „Najviše su tu bili problem roditelji. Krivo doživljavaju nas učitelje, malo su nakostriješeni, ali nas to ne sprječava da radimo individualno i trudimo se oko svakog djeteta zasebno jer su nam djeca najbitnija, a ne zakoni i papiri.“

U ovome poglavlju doznajemo kako bi iz perspektive nastavnika materijalno-tehnički uvjeti rada i kadrovska organizacija mogli biti na znatno višoj razini, posebice kada govorimo o stručnom timu u školi i prijeko potrebnim asistentima u nastavi koji bi olakšali rad i provođenje nastave. Ipak, školska podrška i međusobna suradnja svih koji su uključeni u inkluzivni proces je zadovoljavajuća, izuzev slučajeva u kojima roditelji ne žele predati potrebnu dokumentaciju za lakše osmišljavanje i provedbu individualiziranog programa za dijete koji je nužan. Unatoč tome, nastavnici su svjesni koliku odgovornost imaju u cijelome procesu i shvaćaju kako vlastitom edukacijom, inicijativom i trudom u nastavi mogu postići puno toga te tako uključiti svako dijete u školi za dobrobit svih učenika.

9.4 Prednosti, prepreke i prijedlozi za poboljšanje inkluzivnog obrazovanja

Za kraj intervjua preostalo je ispitati nastavnike koje su prema njima najveće prednosti inkluzivnog obrazovanja, a koji su nedostaci, odnosno potencijalne prepreke u ovom holističkom procesu koji najveću odgovornost stavlja upravo na njih same. Nastavnici su još

upitani o zadovoljstvu trenutnim stanjem, utjecajem aktualne pandemije na provedbu nastave te njihova završna misao na temu inkluzije i prijedlozi za unaprjeđenje.

Prvo pitanje u ovom poglavlju ispitalo je koje su prednosti inkluzivnog obrazovanja prema mišljenju nastavnika. Većina nastavnika suglasna je kako su najveće prednosti upravo za samu djecu koja su uključena, imaju priliku kretati se, izvršavati vježbe, natjecati se sa svojim vršnjacima te tako napredovati i socijalizirati se. Djeca se tada osjećaju prihvaćenima, nisu izdvojena i na taj način imaju jednake šanse i prilike uključiti se u rad i tjelesnu aktivnost što ih pozitivno motivira, podiže samopouzdanje, izgrađuje karakter i priprema za kasniji život izvan škole. Ovakvi odgovori nastavnika potvrđuju razmišljanja autora (Cvetko i sur., 2000 navedeno u Tedorović, 1997) koji naglašavaju kako djeca s posebnim potrebama u redovitoj nastavi stječu većinski pozitivna iskustva. Tako ispitanik 1 tvrdi da je to velika prednost što su djeca uključena, ali naglašava kako je potrebna dobra volja nastavnika i kvalitetan stručni kadar. Ispitanik 3 nadodaje kako se tada sva djeca osjećaju ravnopravno i ne vide se velike razlike među njima. Ispitanik 4 još naglašava kako je izuzetno važno da se prilagodi kompletan pristup, a tada su prednosti za djecu velike jer su prihvaćena i druže se sa svojim vršnjacima te tako uče zajedno i napreduju. Ovakva uvjerenja nastavnika poklapaju se s istraživanjem koje su proveli Kranjčec Mlinarić i sur. (2016) u kojem su nastavnici naglasili kako djeca napreduju u redovitoj nastavi, prihvaćena su i imaju veću pomoć u radu, socijaliziraju se i uče zajedno s vršnjacima te svi imaju jednake prilike i mogućnosti što je veliki plus za svako dijete. Senzibilizira se i uči tako cijela zajednica gdje se na različitost počinje gledati kao prednost, a ne kao nedostatak. Ipak, ispitanik 2 i 6 već ovdje naglašavaju kako su prednosti velike kada bi to sve bilo kvalitetno odrađeno, no tvrde da to ponekad nije baš tako. Ispitanik 2 kaže kako su potrebni defektolozi, kako nastavnici u redovitoj nastavi nisu dovoljno školovani za sve poteškoće te kako se nedovoljna pažnja posvećuje tim učenicima. Ispitanik 6 dodaje kako ponekad zaista ima slučajeva s kojima se nastavnici ne mogu nositi, čak i uz prisustvo asistenta u nastavi. Ispitanik 9 također naglašava prednosti poput ravnopravnosti djece, samopoštovanja te kako baš kroz sport svi mogu biti uključeni, ali kako to sve mora biti kvalitetno pripremljeno i izvedeno. Već ovdje vidimo određene prepreke kojih su nastavnici svjesni, a detaljnije ćemo ih opisati u idućem pitanju kada govorimo o barijerama u provedbi inkluzivnog obrazovanja.

Ispitanik 1: „Prednost je upravo to, da se dijete uključi u aktivnost, da nije zakinuto ukoliko ima poteškoća, treba se truditi oko takve djece, treba im dati šansu. Treba ih motivirati i gurnuti i da postoji dobar stručni kadar da to dijete uspije, a posebno je bitna dobra volja nastavnika.“

Ispitanik 2: „Prednosti bi bile za dijete kada bi to bilo moguće i kvalitetno odrađeno. Međutim nisam ja za to baš, probleme imaju nastavnici koji nisu dovoljno školovani za te poteškoće. Moramo imati defektologe za to. Ti učenici se ne osjećaju tamo dobro ukoliko ne mogu kvalitetno sudjelovati. Nedovoljno se posvećuje pažnja ostalim učenicima.“

Ispitanik 3: „Prednosti su za dijete. Dijete uživa raditi sa svojim vršnjacima, uživa raditi s drugima, osjeća se ravnopravno kad je sa većinom, to je većina. Čim vi njega izdvojite na neki način, on se osjeća drugačije i osjeća se da nije kao ostali. E sad, ako ti njega staviš u razred s ostalima, on će se osjećati kao i ostali. I neće sad bit nekakve velike razlike. Ja sam za inkluziju u svakom slučaju utoliko dok ona ne narušava red i rad u razredu da se ne može raditi, ali sam svakako za inkluziju.“

Ispitanik 4: „Omogućenost djeci da savladaju program na što normalniji način. Da budu prihvaćeni, da se socijaliziraju i budu jednaki sa svojim vršnjacima. Mora se dobro prilagoditi pristup.“

Ispitanik 6: „Ovisi o kojoj poteškoći se radi. Naravno da je velika prednost za dijete, njihovo uključivanje, druženje, praćenje redovne nastave. Ali, ponekad ima slučajeva kada je zaista teško raditi i kada bi možda trebalo odvojiti tu djecu jer ometaju sve oko sebe, a mi nismo dovoljno stručni za takve stvari, a čak i kada imaju asistenta znaju biti poteškoće u redovnoj nastavi.“

Ispitanik 9: „Za dijete je velika prednost, da budu ravnopravni, da se socijaliziraju, karakter, samopoštovanje i sve ostalo, mislim da ukoliko je to kvalitetno provedeno, da ima ogromne prednosti i značaj za dijete, posebice što kroz sport svi mogu biti uključeni i imati jednako pravo na sudjelovanje.“

Idućim pitanjem obuhvaćamo nedostatke odnosno barijere u provedbi inkluzije. Ovdje ima raznih odgovora i razmišljanja što ukazuje kako su nastavnici svjesni svih potencijalnih prepreka u radu s djecom s posebnim potrebama, no takva razmišljanja su dobra jer dovode do promišljanja o potencijalnim unaprjeđenjima i rješenjima za kvalitetnije provođenje inkluzivnog obrazovanja. Ispitanici 2,4,7,8,9 i 10 najveći naglasak stavljaju na to kako je vrlo teško i nezahvalno pronaći balans u nastavi. Ponekad bi htjeli posvetiti znatno više pažnje određenom djetetu, no tada zakidaju svu ostalu djecu u razredu i obrnuto. Određeni pesimizam kod nastavnika potvrđen je i u prethodnim istraživanjima (Karamatić Brčić i Viljac, 2018) gdje je 40% nastavnika reklo kako u trenutnim uvjetima rada u školi inkluziju nije moguće provesti. U istraživanju koje su proveli Kranjčec Mlinarić i sur. (2016) nastavnici navode kako im je potreban dodatni sat koji bi bio posvećen samo za rad s djecom s posebnim potrebama i

individualizaciju sadržaja. U jednom stranom istraživanju (Hodge i sur., 2010) pokazalo se kako nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture imaju pozitivna uvjerenja prema inkluziji, no neki se ne osjećaju dovoljno spremno, nedostaje im podrške i resursa, posebice za djecu s većim teškoćama u učenju. Kao odgovor se još nameće fleksibilniji nastavni plan i program te manji broj učenika u razredu. Neki nastavnici kao rješenje navode dodatne kadrove i educirane asistente u nastavi koji bi značajno rasteretili rad nastavnika. Ispitanik 3 navodi kako najveća prepreka znaju biti roditelji, odnosno nedostatak suradnje, a dodaje i kako zaista postoje slučajevi s djecom koja ne mogu nikako pratiti redovitu nastavu. Ispitanik 4 dodaje kako problem zna biti i u ocjenjivanju jer je teško vrednovati njihov rad po programu. Ispitanik 1 i 5 navode problem zakonske regulative, nedostatak suradnje među službama i nedostatak odlučnosti pojedinih nastavnika u radu s djecom s posebnim potrebama.

Ispitanik 3: „Roditelji i djeca koja su u nekom krajnjem slučaju kada se ne može provoditi nastava, tada bi ih trebalo staviti u određene grupe koje su baš za takve stvari.“

Ispitanik 4: „Problem može biti u ocjenjivanju, zavisno od profesora do profesora. Preporuke su da se naglasi važnost vježbanja, a ne neka motorička znanja. Nije jednostavno u radu uskladiti naprednu djecu s djecom s poteškoćama. Ako posvetite previše pažnje jednom djetetu, zakinuti ćete ostale učenike. U jednom satu provodite 2 programa paralelno, što je jako zahtjevno.“

Ispitanik 5: „Poteškoće su birokratske zavrzlake, strah roditelja da će biti prepoznati kao roditelji koji imaju neko krivo dijete, skriva se. Nedostatak suradnje među određenim službama. I nedostatak hrabrosti kod nekih nastavnika koji bi mogli pokrenuti neke stvari, ali jednostavno im se ne da time baviti. Teško je raditi s djecom koja su posebna.“

Ispitanik 8: „Teško je izbalansirati nastavu u nekoj široj nastavnoj jedinici. Ne stignemo se dovoljno posvetiti svoj djeci. Ali, snalazimo se u svakoj situaciji koliko možemo. Ja se posvetim djeci s posebnim potrebama više u drugom dijelu sata, kada je kod ostalih učenika igra, tada ja zadajem posebne vježbe za dijete s posebnim potrebama. Ne smijem zanemariti ostalu djecu po nastavnom planu i programu. Najlakše je raditi ako djeca imaju asistenta u nastavi, tada se ja mogu jednako posvetiti svima, pa i tom djetetu.“

Ispitanik 9: „Uglavnom što nemamo dovoljno kadrova, stručnih osoba. Jako je bitna ta suradnja da bude cijeli tim ljudi od početka. Da se na vrijeme reagira, da se ništa ne čeka dugo, to je jako bitno. Na tome cijelo školstvo mora još poraditi, pravovremena reakcija i usmjeravanje. Naravno i teško je sve uskladiti, moramo se maksimalno truditi da se jednako

posvetimo svim učenicima tako da nitko nije zakinut, tu su onda potrebni i individualni programi. „

Ispitanik 10: „Problem je kada se pojavljuje dijete s posebnim potrebama i mi kao nastavnici moramo zanemariti ostale učenike i ne možemo njima posvetiti vrijeme. Trebalo bi s tim stručnim ljudima, dati im pomoći koliko je moguće. A učenike koji imaju velike poteškoće, možda i odvojiti, iako nisam za to. Da se nastava prilagodi, ali često je to veliki problem i teško je izbalansirati nastavu i pristupiti svim učenicima na adekvatan način. Rezultati bi bili puno bolji kada bi se djeci s posebnim potrebama mogli više posvetiti i onoliko koliko im je zaista potrebno.“

Upitani o zadovoljstvu trenutnim stanjem kada je u pitanju provedba inkluzije na nastavi tjelesne i zdravstvene kulture nastavnici su uglavnom zadovoljni onime što vide u vlastitoj školi i okruženju. Svjesni su nedostataka što su i naveli u prethodnom pitanju i znaju da uvijek može još bolje, ali primjetno je da se podiže svijest i da se ide u novom pozitivnom smjeru. Ispitanik 3 tvrdi da je zadovoljan onime što vidi prema vlastitom iskustvu u praksi. Ispitanik 5 navodi kako je zadovoljan radom i ljudima u vlastitoj školi, ali kako nije zadovoljan pojedinim elementima obrazovnog sustava. Ispitanik 7 naglašava kako puno toga ovisi o nastavnicima i djelatnicima, odnosno njihovom pristupu. Ispitanik 8 navodi kako puno toga ovisi o pomoćnicima i asistentima u nastavi koji u zajedničkom radu s nastavnikom mogu oblikovati dijete i prilagoditi mu nastavu maksimalno. Ispitanik 9 također dodaje kako je nužna veća financijska potpora, ulaganje u asistente, opremu i sve ostalo kako bi se škola prilagodila djeci s posebnim potrebama i omogućila im kvalitetnu nastavu.

Ispitanik 3: „Ja jesam. Pričam isključivo na temelju onoga što se događa u mojoj školi. Ja jesam. S onim što vidim na terenu jesam.“

Ispitanik 5: „Uvijek može bolje. Ja sam zadovoljna mojim stanjem u mojoj sredini. Općenito s time kako sustav funkcionira nisam zadovoljna (ministarstvo, agencije).“

Ispitanik 7: „Uglavnom sam zadovoljna iz mog iskustva. Puno ovisi o nama nastavnicima i djelatnicima kako tome pristupamo. Mislim da je iz tog pogleda sve korektno i svijest je na dobroj razini po tom pitanju.“

Ispitanik 8: „Ovisi o pomoćnicima u nastavi. Ako su stručni i žele pomoći toj djeci, onda to ide super. Kada smo mi nastavnici ostavljeni sami, tada to dosta teže ide jer se teško posvetiti svima jednako.“

Ispitanik 9: „Ni da ni ne. Uvijek može bolje i mislim da svi moramo početi od sebe i dati više truda u svemu tome, cijela zajednica i društvo mora ulagati u proces inkluzije. Isto tako, potrebno je više ulagati u asistente, pomoćnike u nastavi, opremu i ostalo.“

S obzirom na aktualnu situaciju, nastavnici su još upitani i o utjecaju pandemije na provedbu nastave i obrazovne inkluzije u školi. Ovdje nastavnici tvrde kako u samoj nastavi trenutno nema velikih promjena. Oni i svi ostali u školi trude se organizirati nastavu kao i prije, prateći epidemiološke mjere. Ipak, navode kako su tijekom karantene bili zakinuti svi, a posebice djeca s posebnim potrebama. Nedostatak socijalizacije, nedostatak kretanja i sve ostalo što se događalo ima veliki negativan utjecaj na psihičko i fizičko stanje djece. Ispitanik 1 tvrdi kako provode nastavu najbolje kako mogu uz održavanje sigurnosti i zdravlja djece. Ispitanik 5 naglašava velike psihičke i fizičke posljedice na zdravlje djece.

Ispitanik 1: „Veliki utjecaj ima negativan. Djeca nisu toliko uključena u te neke aktivnosti, moramo paziti da se djeca ne zaraze, moramo paziti na opremu. Ja provodim šetanje na otvorenom i imaju tu aktivnost, ali nema puno sadržaja, provodimo koliko možemo radi sigurnosti i zdravlja.“

Ispitanik 5: „Općenito imati ćemo velikih problema. U problemu su i zdrava djeca, a kamoli djeca s posebnim potrebama. Primjer jednog dječaka u prvom razredu osnovne škole s kojim sam se susrela, ima određeni sindrom, on je meni prišao zbog toga što imam puno štoperica, zviždaljki itd. Ja sam njega uključila u rad s mojim učenicima u srednjoj školi, on je kao bio moj asistent, to je njemu bilo jako bitno. Takvo dijete je jako oštećeno primjerice jer mu puno znači plivanje, a ne može to sada raditi jer su zatvoreni bazeni. Veliki su problemi i za zdravu djecu koja sjede, udebljala su se, a kamoli za djecu kojima je to život. I postoje velike mentalne poteškoće za mnogu djecu sada, a posebne skupine su još ranjivije.“

Posljednje i jedno od najznačajnijih pitanja intervjua temelji se na prijedlozima za unaprjeđenje inkluzivnog obrazovanja, odnosno što bi nastavnici promijenili i koje smjernice sugeriraju za provedbu kvalitetnije inkluzivne nastave. Nastavnici su ovdje ponudili raznoliku paletu rješenja i različitih viđenja situacije. Tako Ispitanici 1,6,7 najveći naglasak stavljaju na kvalitetniju edukaciju nastavnika i stručnog osoblja te kvalitetnije seminare i kolektivno podizanje svijesti o prihvaćanju različitosti i pružanju jednakih prilika svakome uz maksimalnu prilagodbu. Kranjčec Mlinarić i sur. (2016) isto dolaze do zaključka kako je nužno bolje pripremiti i osposobiti nastavnike za rad u inkluzivnom okruženju te promovirati cjeloživotno usavršavanje. Ispitanik 2 tvrdi da bi nastavnici morali biti više educirani i specijalizirani za djecu s posebnim potrebama te kako u krajnjim slučajevima kod djece s većim teškoćama je

ipak prikladnija posebna škola/centar nego redovita nastava. Ispitanik 3 naglašava humanističku kompetenciju, odnosno kako je sve to najviše do samih nastavnika i ljudi koji okružuju to dijete i koji rade s njim, a tu je potreban maksimalan trud i profesionalnost kako bi se svakoga uključilo na primjeren način. Ispitanici 4,8 i 10 smatraju kako su kvalitetni i educirani asistenti/pomoćnici u nastavi ključni za bolje provođenje inkluzivnog obrazovanja. Oni moraju imati veliko znanje, ali i motivaciju za rad s tom djecom, a kroz dobru suradnju s nastavnikom može se postići puno toga i tada će se svakome djetetu posvetiti više pažnje uz maksimalnu prilagodbu i senzibilnost u radu. Isto potvrđuju Kranjčec Mlinarić i sur. (2016) koji stavljaju na važnost sustavnu potporu i jaču stručnu suradnju za nastavnike što bi uvelike povećalo kvalitetu odgoja i obrazovanja za sve učenike. Ispitanik 5 govori kako se samo mora raditi i tada će se sve posložiti, a govori i kako naš sustav ne funkcionira jer su na glavnim pozicijama ljudi koji nisu stručni te ne poznaju realnu sliku školstva, a kamoli potrebe djece s posebnim potrebama. Slične odgovore nude Kranjčec Mlinarić i sur. (2016) koji naglašavaju kako su potrebna sustavna rješenja u vidu financiranja otklanjana prostornih prepreka i nabavke potrebnih nastavnih pomagala i opreme.

Ispitanik 2: „Ja ne bih promijenila ništa, ne bih miješala, ono što ne ide ne ide. Profesori bi morali biti educirani i specijalizirani za tu djecu. Mislim da je toj djeci u krajnjem slučaju s većim teškoćama ipak puno bolje u posebnoj školi/centru nego u redovnoj nastavi i to je moj konačni stav.“

Ispitanik 3: „Ja mislim da je to sve stvar do čovjeka i profesora koji se nađe ispred tog djeteta. On/ona se mora maksimalno snaći maksimalno u datoj situaciji i dati sve od sebe kako bi se to dijete uklopilo i kako ga se ne bi diskriminiralo slučajno ili namjerno, u smislu da se dijete totalno izdvaja.“

Ispitanik 4: „Vjerujem da bi pomoć u nastavi, da je to rješenje. Da učenik ima ili pomoćnika u nastavi ili da se odmah po dolasku u školu kvalitetnije pristupi tom problemu. To je dosta kompleksno jer ne možete završiti gimnaziju, vi nemate nikakvo znanje nego pripremu za fakultet. Ako vam dođe dijete koje ide po individualiziranom program, onda je teško nešto više napraviti. Ne možete se jednako posvetiti, mogu vam zakinuti biti ostali učenici ili dijete s teškoćama, teško je pronaći balans. Pomoćnik u nastavi bi mogao više nadgledati zamišljeno kod tog djeteta, a profesor bi nadgledao taj rad, a puno više pažnje posvetiti ostalim učenicima. Nije moguće samo jedan program provesti sa svima. Svakom učeniku se mora pristupiti individualno.“

Ispitanik 5: „Ja sam svoju sredinu unaprijedila maksimalno koliko sam mogla. A, za unaprjeđenje je potrebno da se jednostavno počne raditi, bez puno filozofiranja. Da se na ključnim mjestima nalaze stručni ljudi, a ne podobni i onda će se tu puno stvari riješiti. Naš sustav ne funkcionira jer su na čelnim pozicijama ljudi koji nemaju znanja, a dok se takve stvari ne promjene, ne bude dobro.“

Ispitanik 7: „Smatram da je potrebno više iskustva i edukacije za rad s takvom djecom, ali vjerujem da je svijest sve bolja i bolja i vjerujem da to ide u dobrom smjeru. Želimo da se djeca mogu uključiti u redoviti proces i vjerujem da je to samo dobro.“

Ispitanik 8: „Kada se biraju asistenti da to budu ljudi koji su stručni, ali i da imaju pedagošku stranu i da imaju senzibiliteta. Da se odaberu ljudi koji su pedagoški potkovani. Treba bolja edukacija svih i motiviranost u radu s djecom s posebnim potrebama, maksimalan trud.“

U ovom završnom poglavlju analize dobili smo mnoštvo zanimljivih i raznolikih odgovora od nastavnika. Identificirane su neke od glavnih prednosti inkluzivnog obrazovanja i vidi se određena svijest i pozitiva kod nastavnika koji su voljni i motivirani uključiti svako dijete u nastavu tjelesne i zdravstvene kulture jer se dijete tada kreće, smanjuje svoje teškoće, socijalizira i izgrađuje u kompletnu i odraslu osobu. Također, doznali smo određene nedostatke, odnosno prepreke u inkluzivnom obrazovanju iz perspektive nastavnika, a neke od najznačajnijih jesu papirologija kod suradnje s roditeljima, nedovoljna educiranost ili volja kod nastavnika i asistenata u nastavi te pronalazak ravnoteže u nastavi koji bi zadovoljio sve učenike. Tu je još i nedostatak stručnih kadrova i krajnji slučajevi teškoća kada je jako teško raditi s takvom djecom bez stručne pomoći. Nastavnici su trenutnim stanjem inkluzivnog obrazovanja uglavnom zadovoljni u vlastitoj sredini, ali svjesni su kako je to daleko od savršenog i spremni su na promjene, samoinicijativno učenje, ali i zahtijevaju određenu stručnu pomoć i profesionalnu edukaciju od strane škole u kojoj rade. Pandemija nije imala značajan utjecaj na provedbu nastave, no svi su zakinuti, pa tako i djeca s posebnim potrebama kada govorimo o tjelesnoj aktivnosti i druženju. Za kraj, nastavnici su sugerirali brojna rješenja i promjene koje su po njima vrlo bitne, a to je kolektivno podizanje svijesti o inkluziji, bolja edukacija nastavnika i asistenata u nastavi, dodatni kadrovi u vidu asistenata, defektologa i stručnog tima koji bi radio s djecom, više individualiziranih programa i konkretnih vježbi za rad s djecom. Uz to, navode i učenje kroz iskustvo, dakle treba biti otvoren i spreman na rad s takvom djecom bez straha, a kroz vlastitu volju te samoinicijativu za provedbu inkluzije, sve barijere su savladive. Najvažnije je započeti i provoditi inkluziju te u procesu tražiti odgovore

na određene poteškoće, a ne čekati da svi uvjeti budu savršeni jer tada najviše gube djeca, ali i zajednica u cjelini.

10. Zaključak

Inkluzija je stalan i cjeloviti proces kroz koji cijelo društvo mora napredovati te prihvatiti različitosti kao prednost, bez isključivanja ili diskriminiranja ikoga po bilo kojoj osnovi. Kada pričamo o inkluziji, najčešće se spominje obrazovna inkluzija, a ona ima i naj snažniji utjecaj u globalu. U inkluzivnom odgoju i obrazovanju sudjeluju svi, a ponajviše nastavnici koji moraju pokazati kroz vlastiti primjer, odnosno utjecati pozitivnim uvjerenjima i stavovima o inkluziji na učenike i društvenu zajednicu kako bi potaknuli promjenu i podizanje svijesti. Sport, pa tako i tjelesna i zdravstvena kultura oduvijek su bili nit vodilja i prilika za svu djecu i sve ljude da se uključe na bilo koji način, a osim što se nikoga ne isključuje niti diskriminira, promiču se i zdrave vrijednosti kroz zajedničko druženje. Isto tako, predmet tjelesne i zdravstvene kulture oduvijek je bio podložan prilagodbi aktivnosti i sadržaja, stoga bi nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture itekako morali biti upoznati s individualiziranim načinom rada, uz to što dobro poznaju ljudsku anatomiju i moguće poteškoće kod djece. Glavni dio rada bavio se upravo stavovima i uvjerenjima nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture o inkluzivnom obrazovanju i provedbi iste na nastavi. Prijašnja istraživanja na tu temu su brojna, no najčešće kvantitativnog tipa, stoga je za ovaj rad proveden polustrukturirani intervju gdje su dobiveni raznoliki i zanimljivi odgovori. Nastavnici su kroz intervju pokazali izrazito pozitivan stav prema inkluzivnom obrazovanju te su istaknuli kako je svijest o inkluziji na uzlaznoj putanji, a oni su uvijek spremni na rad sa svakim djetetom, čak i kada to zahtijeva samostalno istraživanje i edukaciju. Nastavnici su svjesni vlastite odgovornosti koju imaju na nastavi i koliko je bitna fizička aktivnost za sve te se uvijek trude prilagoditi aktivnosti ili/i sadržaj kako bi svako dijete bilo uključeno, a neki pišu i individualizirane programe. Suradnja s roditeljima i zakonska papirologija često otežava cijeli proces, a dosta škola nema adekvatnu opremu i potrebne kadrove koji bi omogućili svakome djetetu kvalitetniju nastavu. Pokazalo se kako bi za kvalitetniju provedbu inkluzije trebalo još više edukacije i seminara, kako učenika, tako i nastavnika, pomoćnika i asistenata u nastavi. Isto tako, potrebno je više dostupnih kadrova; više asistenata u nastavi, kvalitetan stručni tim u školi gdje je nužan i defektolog kako bi se sve maksimalno prilagodilo djetetu i izradilo kvalitetan individualizirani program prema određenoj medicinskoj dokumentaciji. Izuzev svih tih informacija koje su dobivene, odnosno raznih prednosti, barijera, uvjeta rada i svega ostaloga, primjetno je kako najviše toga ovisi o samom nastavniku. Kroz njihovo iskustvo, samoinicijativu, dobru volju i trud, kreativna rješenja i novim metodama poučavanja nastavnik može nadoknaditi i popuniti gotovo sve nedostatke ili barijere koje se pojavljuju u inkluzivnom odgoju i obrazovanju. Takvim načinom rada

nastavnik će zadovoljiti sve potrebe djece, ali i educirati učenike o inkluziji te potaknuti ostale nastavne i nenastavne djelatnike i širu zajednicu na prihvaćanje različitosti, odnosno građenju pozitivne kolektivne svijesti mimo svih zakonskih barijera i predrasuda o inkluziji koje se mogu pojaviti u tom cjeloživotnom procesu.

11. Popis literature:

Pisani izvori:

1. Ainscow, M. (2004), *Special needs in the classroom. A Teacher Education Guide*. UK: UNESCO.
2. Bach, H. (2004), *Osnove posebne pedagogije*. Zagreb: Educa.
3. Bailey, R., (2005) Evaluating the Relationship between Physical Education, Sport and Social Inclusion, *Educational Review*, 57:1, 71-90. Dostupno na: 10.1080/0013191042000274196 (11.05.2021.).
4. Boras, A. (2019), *Samoprocjena kompetencija učitelja za rad s učenicima s teškoćama u razvoju*, Diplomski rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
5. Cerić, H. (2004), Definiranje inkluzivnog obrazovanja, *Naša škola*, 1(29): 87 – 95. Dostupno na: <https://dejanakovacevic.files.wordpress.com/2013/04/def-io-nskola.pdf> (20.04.2021.).
6. Combs, S., Elliot, S., W. Kerry (2010.). Elementary Physical Education Teachers' Attitudes towards the Inclusion of Children with Special Needs: A Qualitative Investigation. *International Journal of Special Education*, v25 n1 p114-125. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?id=EJ890572> (21.04.2021.).
7. Cvetko, J., Tina Gudelj, M. i Hrgovan, L. (2000), Inkluzija. *Diskrepancija*, 1 (1) 24-28. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/20562> (20.05.2021.)
8. Doulkeridou, A.; Evaggelinou, C.; Mouratidou, K.; Koidou, E.; Panagiotou, A.; Kudlacek, M. (2011.). Attitudes of Greek Physical Education Teachers towards Inclusion of Students with Disabilities in Physical Education Classes. *International Journal of Special Education*, v26 n1: 1-11. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?id=EJ921174> (21.04.2021.).
9. Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008), *Narodne Novine* 10/97, Zagreb.
10. Hodge, S., Ammah, J., Casebolt, K., Lamaster, K. i O'Sullivan, M. (2010) High School General Physical Education Teachers' Behaviors and Beliefs Associated with Inclusion, *Sport, Education and Society*, 9:3: 395-419. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13573320412331302458> (07.05.2021.).
11. Hodge, S., Ammah, J., Casebolt, K.M., LaMaster, K., Hersman, B., Samalot-Rivera, A. i Sato, T., (2009.) A Diversity of Voices: Physical Education Teachers' Beliefs

- about Inclusion and Teaching Students with Disabilities, *International Journal of Disability, Development and Education*, 56:4: 401-419. Dostupno na: [https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10349120903306756_\(07.05.2021.\)](https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10349120903306756_(07.05.2021.)).
12. Hrvatska Enciklopedija (2021), *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/> (01.05.2021.)
  13. Jerlinder, K., Danermark, B., Gill, P. (2009), Swedish primary-school teachers' attitudes to inclusion – the case of PE and pupils with physical disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 25:1: 45-57. Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08856250903450830> (22.04.2021.).
  14. Karamatić Brčić, M. (2011), Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja. *Acta Iadertina*, 8(1): 39-47. Dostupno na: [https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=280119_\(25.04.2021.\)](https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=280119_(25.04.2021.)).
  15. Karamatić Brčić, M. (2012), Implementacija i provedba inkluzivnog odgoja i obrazovanja u sustavu redovnih škola. *Magistra iadertina*, 7(7): 101-109. Dostupno na: [https://hrcak.srce.hr/99895_\(02.05.2021.\)](https://hrcak.srce.hr/99895_(02.05.2021.))
  16. Karamatić Brčić, M. (2013), Pretpostavke inkluzije u školi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, LIX (30): 67-77. Dostupno na: [https://hrcak.srce.hr/131844_\(10.05.2021.\)](https://hrcak.srce.hr/131844_(10.05.2021.)).
  17. Karamatić-Brčić, M., i Viljac, T. (2018). Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju. *Magistra Iadertina*, 13(1), 92-104. Dostupno na :[https://doi.org/10.15291/magistra.2815_\(08.05.2021.\)](https://doi.org/10.15291/magistra.2815_(08.05.2021.)).
  18. Kobešćak, S. (2000). Što je inkluzija?. *Dijete, vrtić, obitelj*, 6 (21), 23-25. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/183411> (15.05.2021.)
  19. Kranjčec Mlinarić, J., Žic Ralić, A. i Lisak, N. (2016). Promišljanje učitelja o izazovima i barijerama inkluzije učenika s poteškoćama u razvoju. *Školski vjesnik*, 65 (Tematski broj), 233-247. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/160178> (05.06.2021.)
  20. Majoko, T. (2019). Teacher Key Competencies for Inclusive Education: Tapping Pragmatic Realities of Zimbabwean Special Needs Education Teachers. *SAGE Open*. 9. Dostupno na: [https://doi.org/10.1177/2158244018823455_\(12.05.2021.\)](https://doi.org/10.1177/2158244018823455_(12.05.2021.)).
  21. Marinović, A. (2018), *KOMPETENCIJE UČITELJA ZA IZVOĐENJE NASTAVE TJELESNE I ZDRAVSTVENE KULTURE S UČENICIMA S TEŠKOĆAMA*, Diplomski rad, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
  22. Milat, J. (2005), Osnove metodologije istraživanja. *Školska knjiga*.

23. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011), *Printera Grupa*, Zagreb.
24. Ohtake, Y., (2004), Meaningful Inclusion of All Students in Team Sports. *Teaching exceptional children*, 37(2): 22-27. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/004005990403700203> (07.06.2021.)
25. Penney, D., Jeanes, R., O'Connor, J. i Alfrey, L. (2018) Re-theorising inclusion and reframing inclusive practice in physical education, *International Journal of Inclusive Education*, 22:10, 1062-1077. Dostupno na: 10.1080/13603116.2017.1414888
26. Phyllis, E.H., Timmons, V. (2009.). Making It Work: Teachers' Perspectives on Inclusion. *International Journal of Inclusive Education*, 13(3), 273-286 Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/234692648_Making_It_Work_Teachers%27_Perspectives_on_Inclusion (05.05.2021.).
27. Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (2015), *Narodne novine* 24/2015-510, Zagreb.
28. PREPORUKA EUROPSKOG PARLAMENTA I SAVJETA ; KLJUČNE KOMPETENCIJE ZA CJELOŽIVOTNO UČENJE – EUROPSKI REFERENTNI OKVIR (2010). *Metodika*, 11 (20), 169-182. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/61536>
29. Qi, J., Wang, L., Ha, A. (2016). Perceptions of Hong Kong physical education teachers on the inclusion of students with disabilities. *Asia Pacific Journal of Education*. 37. 1-17. Dostupno na: [https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02188791.2016.1169992_\(07.05.2021.\)](https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02188791.2016.1169992_(07.05.2021.)).
30. Srna, Miholić, J. (2017), *Kineziološke kompetencije učitelja primarnog obrazovanja u Republici Hrvatskoj* Doktorska disertacija, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
31. Šterpin, A. (2018), *Materijalni uvjeti rada u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture*, Diplomski rad, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
32. UNESCO (2005), Guidelines for Inclusion; *Ensuring Access to Education for All*. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001402/140224e.pdf> (19.05.2021.).
33. UNICEF (2007), A Human Rights-Based Approach to Education, United Nations Children's Fund/United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 7-100. Dostupno na: https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/A%20Human%20Rights-based%20Approach%20to%20Education%20for%20All_0.pdf (20.06.2021.)

34. Vican, D., Karamatić Brčić, M., (2013), *Obrazovna inkluzija u kontekstu svjetskih i nacionalnih obrazovnih politika – s osvrtom na hrvatsku obrazovnu stvarnost. Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, LIX (30): 48-65. Dostupno na: [https://hrcak.srce.hr/131847_\(28.04.2021\)](https://hrcak.srce.hr/131847_(28.04.2021)).
35. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (2008), *Narodne novine* 87/2008, Zagreb.

Mrežni izvori:

1. URL 1: Agencija za znanost i visoko obrazovanje. Dostupno na: [https://www.azvo.hr/hr/pojmovnik/78-kompetencije_\(03.05.2021\)](https://www.azvo.hr/hr/pojmovnik/78-kompetencije_(03.05.2021)).

Popis slika:

1. Slika 1: Integrirano obrazovanje (11)
2. Slika 2: Inkluzivno obrazovanje (12)
3. Slika 3: Okvir prava za inkluziju (16)

12. Prilozi

Prilog 1: protokol intervjua

Tema ovog istraživanja je: „Inkluzija djece s posebnim potrebama u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture.“ Intervju se sastoji od 4 dijela kroz koje se ispituju stavovi nastavnika, kompetencije, materijalno-tehnički uvjeti rada i prijedlozi za poboljšanje iz njihove perspektive kada je riječ o provedbi inkluzije u školi. Rezultati istraživanja koristiti će se isključivo u svrhu izrade ovoga diplomskog rada. Sudjelovanje je anonimno i dobrovoljno.

1. STAVOVI I UVJERENJA

1. Kakav je Vaš stav prema inkluziji i inkluzivnom obrazovanju?
2. Jeste li se kroz rad u školi susreli s djecom s posebnim potrebama i provodite li inkluziju u Vašoj školi?
3. Kako gledate na važnost sporta i tjelesne i zdravstvene kulture kada je riječ o djeci s posebnim potrebama?

2. KOMPETENCIJE I PRIPREMLJENOST

4. Smatrate li se dovoljno kompetentnima i pripremljenima za provođenje inkluzije u školi? Zašto?
5. Imate li pripremljene programe za djecu s posebnim potrebama? Ako da, možete li ih ukratko opisati?
6. Provodite li prilagodbu postupaka (aktivnosti) ili/i sadržaja za djecu s posebnim potrebama?
7. Postoje li radionice ili tečajevi usavršavanja u sklopu škole kada je riječ o inkluzivnom obrazovanju? Ako da, možete li ih ukratko opisati? Ako ne, smatrate li da su potrebni?

3. MATERIJALNO-TEHNIČKI, KADROVSKI I ORGANIZACIJSKI UVJETI

Jeste li zadovoljni materijalno-tehničkim uvjetima rada za provedbu inkluzije? Imate li potrebnu opremu? Ako ne, što biste još dodali za kvalitetniju provedbu nastave?

9. Imate li institucionalnu podršku za provedbu inkluzije? Kakav je stav škole prema inkluzivnom obrazovanju?
10. Kakva je kadrovska organizacija kada je riječ o provedbi inkluzije?
11. Kakva je suradnja među djelatnicima u školi kada je riječ o provedbi inkluzije?
12. Postoji li i kakva je suradnja sa roditeljima djece s posebnim potrebama?
13. Kakvo je Vaše mišljenje o zakonskoj regulativi? Postoje li prepreke u provedbi inkluzije?

4. PREDNOSTI, PREPREKE I PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJE

14. Koje su po Vama glavne prednosti u provedbi inkluzije?
15. Koji su po Vama glavni nedostaci (poteškoće) u provedbi inkluzije?
16. Jeste li zadovoljni trenutnim stanjem kada je riječ o provedbi inkluzije na nastavi tjelesne i zdravstvene kulture?
17. Kakav utjecaj ima pandemija na provedbu nastave?
18. Što biste promijenili, postoje li konkretni prijedlozi za unaprjeđenje inkluzivnog obrazovanja?

Prilog 2: Tablica 1. Tablica deskriptivnih kodova

Ispitanici	Škola
Ispitanik 1	Srednja škola
Ispitanik 2	Posebna škola
Ispitanik 3	Srednja škola
Ispitanik 4	Srednja škola
Ispitanik 5	Srednja škola
Ispitanik 6	Osnovna škola
Ispitanik 7	Osnovna škola
Ispitanik 8	Osnovna škola
Ispitanik 9	Srednja škola
Ispitanik 10	Srednja škola

Prilog 3: Tablica 2. Tablica tematskih kodova

Stavovi i uvjerenja nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju
Kompetencije i pripremljenost nastavnika
Materijalno-tehnički, kadrovski i organizacijski uvjeti rada
Prednosti, prepreke i prijedlozi za poboljšanje

13. Sažetak

Inkluzija djece s posebnim potrebama u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture

Ovaj diplomski rad analizira inkluziju djece s posebnim potrebama u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture iz perspektive nastavnika. Inkluzija i inkluzivno obrazovanje glavno je sredstvo borbe protiv isključivanja ljudi prema bilo kojoj osnovi, a ona uključuje djecu s posebnim potrebama odnosno, djecu s teškoćama, talentirane učenike te djecu nacionalnih manjina. Škola, kao odgojno-obrazovna ustanova predstavlja nit vodilju u isključivanju diskriminacije, promoviranju jednakih prilika bez obzira na različitost te pravo svakog djeteta na odgoj i obrazovanje kroz provedbu inkluzivne prakse. Nastavnici, koji su u direktnom kontaktu s djecom, imaju ogroman utjecaj na provođenje inkluzije u školi, stoga je njihovo viđenje prema inkluzivnom obrazovanju izuzetno bitno. Sport kao takav oduvijek promovira jednakost, a tjelesna aktivnost predstavlja jednu od rijetkih životnih aktivnosti u kojoj svi mogu sudjelovati, na ovaj ili onaj način te istovremeno poboljšati psihičko i fizičko zdravlje uz zajedničku socijalizaciju i kolektiv u kojem su svi dobrodošli. Stoga, glavni cilj ovog istraživanja je ispitati nastavnike tjelesne i zdravstvene kulture o njihovim stavovima i uvjerenjima prema inkluziji, njihovoj kompetentnosti i pripremljenosti za provedbu, materijalno-tehničkim, organizacijskim i kadrovskim uvjetima rada te prijedlozima za poboljšanje u budućnosti. Rezultati istraživanja pokazali su kako nastavnici imaju apsolutno pozitivan stav prema inkluzivnom obrazovanju te kako ga provode u svakodnevnom radu. Nastavnici često samostalno istražuju i pišu individualizirane programe, stoga se može zaključiti kako su potrebne dodatne edukacije i više stručnih kadrova u vidu asistenata u nastavi, defektologa i ostalih bitnih suradnika koji bi trebali činiti školski stručni tim. Međusobna suradnja pokazala se uspješnom, iako roditelji i papirologija znaju biti problem u provedbi kvalitetne inkluzije. Pokazalo se kako najveća odgovornost gotovo uvijek pripada nastavnicima koji svojim trudom i zalaganjem mogu inkluzivnu nastavu olakšati svakome djetetu bez obzira na prepreke. Svi navedeni elementi, pozitivne, ali i negativne strane, odnosno barijere u provedbi mogu poslužiti kao početna teza za daljnja i detaljnija istraživanja te u konačnici kvalitetniju provedbu inkluzivne prakse u školama kako na nastavi tjelesne i zdravstvene kulture tako i na drugim predmetima, ali i izvanškolskim događanjima u zajednici i svakodnevnom životu.

Ključne riječi: djeca s posebnim potrebama, inkluzija, inkluzivno obrazovanje, nastavnici, nastava tjelesne i zdravstvene kulture, sport

14. Summary

Inclusion of Children with Special Needs in Physical Education

This thesis analyzes the inclusion of children with special needs in the teaching of physical education and health from the perspective of teachers. Inclusion and inclusive education are the main means of combating the exclusion of people on any grounds, and it includes children with special needs, i.e., children with disabilities, talented students and children of national minorities. The school, as an educational institution, is a guiding thread in the exclusion of discrimination, the promotion of equal opportunities regardless of diversity and the right of every child to education through the implementation of inclusive practices. Teachers, who are in direct contact with children, have a huge impact on the implementation of inclusion in school, so their vision of inclusive education is extremely important. Sport as such has always promoted equality, and physical activity is one of the few life activities in which everyone can participate, in one way or another and at the same time improve their mental and physical health with joint socialization and a collective in which everyone is welcome. Therefore, the main goal of this research is to examine physical education teachers about their attitudes and beliefs towards inclusion, their competence and readiness for implementation, material and technical, organizational and personnel working conditions and their suggestions for improvement in the future. The results of the research have shown that teachers have an absolutely positive attitude towards inclusive education and that they implement it in their daily work. Teachers often independently research and write individualized programs, so it can be concluded that additional training is needed and more professional staff are required in the form of teaching assistants, special educators and other important associates who should make up the school professional team. Mutual cooperation has proven to be successful, although parents and paperwork can be a problem in implementing quality inclusion. It has been shown that the greatest responsibility almost always belongs to teachers who, through their efforts and commitment, can make inclusive teaching easier for every child, regardless of obstacles. All these elements, positive and negative sides or barriers to implementation can serve as an initial thesis for further and more detailed research and ultimately better implementation of inclusive practice in schools in the teaching of physical education and health, but also other subjects as well, including extracurricular community events and common everyday life.

Key words: children with special needs, inclusion, inclusive education, physical education, sport, teachers